

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านดอนทราย

การที่จะศึกษาถึงการปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามประเพณีเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งนั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสังคมนั้นในด้านต่างๆ โดยการเข้าไปสังเกตการณ์ และมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อปัญหาและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนนั้นในทำนองเดียวกันการศึกษาชุมชนลาวโซ่งที่หมู่บ้านดอนทราย ตำบลสระกะเทียม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ก็จะต้องมีการศึกษาถึงสภาพทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านด้วย ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ที่จะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

สถานที่ตั้ง

หมู่บ้านดอนทรายตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขตพื้นที่ ตำบลสระกะเทียม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีแนวติดต่อกับตำบลดอนใหญ่ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีและอยู่ห่างจากตัวจังหวัดนครปฐมประมาณ 14 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) มีพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 2,945 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 2,850 ไร่¹

พื้นที่ และการปกครอง

ตำบลสระกะเทียมเป็นตำบลหนึ่งใน 24 ตำบลของอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวอำเภอเมืองนครปฐม มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนน

¹ ข้อมูลจากรายงานสภาพทั่วไปของพัฒนาการชุมชน ประจำตำบลสระกะเทียม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, 2536.

เพชรเกษม) ตัดผ่านทางตอนบนของตำบล มีพื้นที่ทั้งหมด 10,395 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับใช้ทำประโยชน์ในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ 5,855.50 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 56.33 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกนั้นใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่สาธารณะ² มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐม และจังหวัดอื่นๆ ดังนี้ (ดูภาพที่ 1 และ 2 ประกอบ)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหนองใหญ่ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลหนองดินแดง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลสวนป่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

จากการที่ตำบลสระกะเทียมมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ตำบลอื่นๆ ของจังหวัดนครปฐม และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้มีการเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันได้สะดวกมาแต่อดีต โดยเฉพาะการที่มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งถือว่ามีกรอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาอาศัยอยู่หลายกลุ่ม โดยเฉพาะกะเหรี่ยง, มอญ และลาว แต่ที่สำรวจพบในเขตตำบลสระกะเทียมจะมีเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และลาวไซ่ง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวไซ่ง จะพบว่าอาศัยอยู่จำนวนมากที่หมู่บ้านดอนทราย

แต่เดิมนั้นตำบลสระกะเทียมแบ่งการปกครองเป็น 13 หมู่บ้าน ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน มีโรงเรียนมัธยม 1 โรงเรียน (หมู่ 5) โรงเรียนประถม 3 โรงเรียน (หมู่ 1, 3, 9) สถานีอนามัย 1 แห่ง (หมู่ 5) โรงงานอุตสาหกรรม 10 โรง ในจำนวนนี้มีโรงสีข้าว 3 โรง วัดพุทธศาสนา 3 วัด คือ วัดลาดหญ้าแพรก วัดสระกะเทียม และวัดรางสระกะเทียม

² ข้อมูลจากรายงานสภาพทั่วไปของตำบลสระกะเทียม กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535.

ตำบลสระกะเทียมมีการแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านลาดหญ้าแพรก	หมู่ที่ 8 บ้านโน
หมู่ที่ 2 บ้านลาดหญ้าแพรก	หมู่ที่ 9 บ้านดอนทราย
หมู่ที่ 3 บ้านปากสระ	หมู่ที่ 10 บ้านหนองบัวลอย
หมู่ที่ 4 บ้านไร่	หมู่ที่ 11 บ้านบ่อโรงเหล้า
หมู่ที่ 5 บ้านต้นมะขาม	หมู่ที่ 12 บ้านหมู่ใหญ่
หมู่ที่ 6 บ้านบ่อน้ำเค็ม	หมู่ที่ 13 บ้านดอนพุทธา
หมู่ที่ 7 บ้านดอนมะยม	หมู่ที่ 14 บ้านปลักประดู่

โดยที่บ้านดอนทรายมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ ดังนี้ (ดูภาพที่ 2 และ 3 ประกอบ)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านบ่อน้ำเค็ม
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลดอนใหญ่ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านดอนมะยม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านไร่

สภาพทางภูมิศาสตร์

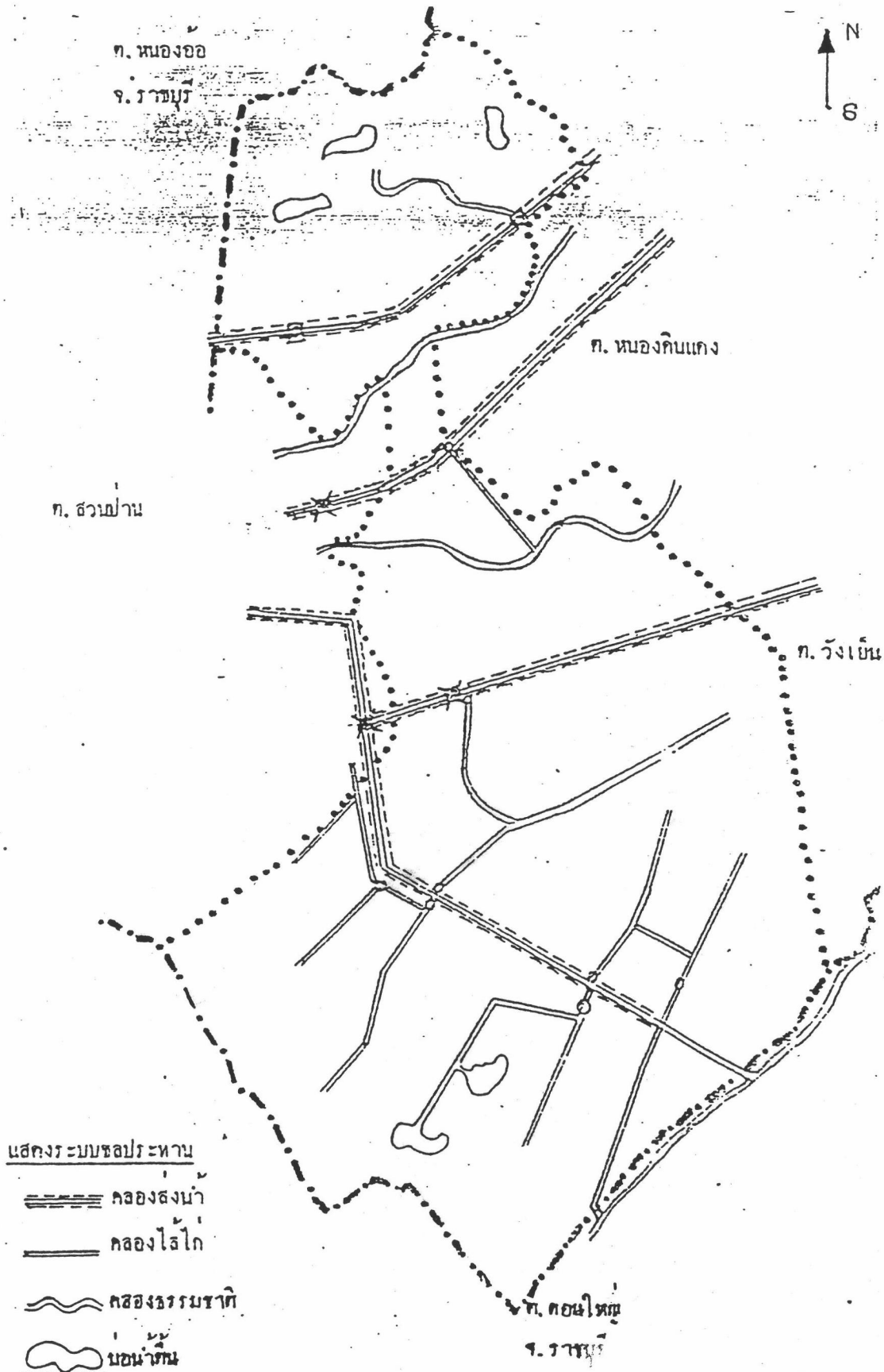
ตำบลสระกะเทียมเป็นตำบลหนึ่งในจำนวน 25 ตำบลของอำเภอเมืองนครปฐมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองนครปฐม มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา มีพื้นที่ราบขนาดใหญ่อยู่ทางบริเวณตอนใต้ของตำบลได้แก่ บริเวณหมู่ที่ 9 บ้านดอนทราย เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวจะนำมาใช้ในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือจะใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และเป็นที่สาธารณะไม่มีพื้นที่ส่วนที่จะเป็นป่าหรือเนินเขา มีแหล่งน้ำที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ บ่อน้ำตื้นๆ สระน้ำและรางน้ำเล็กๆ ที่ได้จากการขังของน้ำฝนในฤดูฝน เมื่อถึงฤดูแล้งจะแห้งขอด จึงต้องมีการขุดบ่อบาดาลไว้ใช้ร่วมด้วย สำหรับการเกษตรจะอาศัยน้ำจากคลองชลประทานเป็นหลักมีถึงร้อยละ 91.92 (ดูภาพที่ 4 ประกอบ) ส่วนที่เหลือจะ

อาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล ลักษณะของดินบริเวณนี้เนื่องจากเคยเป็นบริเวณที่มีการท่วมขังของน้ำในฤดูน้ำหลากมาก่อนทำให้พื้นที่นี้มีดินที่เกิดจากการทับถมและตกตะกอนของดิน ดังนั้นลักษณะของดินที่พบโดยทั่วไปจึงเป็นดินร่วนปนดินเหนียว และมีสภาพเป็นกรด - ด่าง มีสีดำ - น้ำตาลปนแดง แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่ พืชตระกูลถั่วและใช้เลี้ยงสัตว์ ในปัจจุบันพื้นที่ส่วนนั้นนอกจากจะใช้ประโยชน์ดังกล่าว ยังมีการปรับปรุงพื้นที่ให้มีการปลูกพืชสวนครัว ไม้ผล ไม้ดอกและเพาะเลี้ยงปลา โดยมีเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมการเกษตรเข้าไปให้คำแนะนำ และจัดหาพันธุ์พืช และสัตว์บางชนิดไปให้อยู่เสมอ

พื้นที่ของหมู่บ้านดอนทรายซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคพบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มดินปนทรายเหมาะแก่การทำนาโดยเฉพาะทางทิศตะวันออก และทิศใต้ของหมู่บ้านคือ เป็นบริเวณที่มีน้ำท่วมขังมากในฤดูทำนาทำให้ทำนาได้ผลผลิตสูง นอกจากนี้ยังมีหนองน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน หนองน้ำนี้เป็นต้น กำเนิดของรางน้ำธรรมชาติชื่อรางสระกะเทียม นับเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้าน ชาวบ้านใช้แหล่งน้ำในการเกษตรกรรม แต่ไม่เพียงพอ เพราะหนองน้ำและรางน้ำเหล่านี้ในฤดูฝนมีปริมาณน้ำมาก แต่ในฤดูแล้งน้ำในหนองน้ำและรางน้ำจะแห้งจนหมดไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี ทำให้แหล่งที่ใช้ในการเกษตรของชาวบ้านจึงได้จากคลองชลประทานที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 เป็นหลัก ส่วนทิศเหนือและทิศตะวันตกของหมู่บ้าน แม้จะเป็นที่ลุ่มแต่ไม่มีรางน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ประกอบกับมีระดับพื้นที่ค่อนข้างสูงกว่าที่อื่นๆ ดังนั้นการทำการเกษตรกรรมจึงอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ และปริมาณน้ำจากคลองชลประทานเท่านั้น ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านนิยมใช้ปลูกหญ้าไว้ให้วัวนมบริโภคและทำข้าวนาปีซึ่งเป็นนาหว่านให้ผลผลิตได้ไม่ดก

การคมนาคม

การคมนาคมของประชากรในตำบลสระกะเทียมใช้เส้นทางถนนเพชรเกษม ติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งห่างจากตัวเมืองนครปฐมประมาณ 12 กิโลเมตร และใช้เส้นทางคมนาคมหนองเสือ - สระกะเทียม ที่เป็นถนนลาดยางแยกออกจากถนนเพชรเกษมเข้าสู่ตำบลสระกะเทียมทางตอนเหนือของตำบล ถนนสายนี้เป็นที่นิยมของชาวบ้านที่จะไปหมู่บ้านดอนทรายกันมาก เนื่องจากใช้ระยะเวลาไม่มาก และมีรถโดยสารผ่าน (ดูภาพที่ 5 ประกอบ)

ภาพที่ 4-แผนที่แสดงระบบคลองชลประทาน ตำบลสระกะเทียม

หมู่บ้านดอนทรายมีพื้นที่อยู่นอกเส้นทางคมนาคมติดต่อกับอำเภอเมืองนครปฐม ชาวบ้านเมื่อต้องการเดินทางไปตัวอำเภอเมืองจึงต้องไปขึ้นรถโดยสารบริเวณหมู่ที่ 5 บ้านต้นมะขามบริเวณหน้าวัดสระกะเทียมซึ่งเป็นที่ตั้งของสภาตำบล โดยมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านดอนทรายประมาณ 2 กิโลเมตร รถโดยสารที่วิ่งผ่านหน้าวัดสระกะเทียมมีสายเดียวคือรถสระกะเทียม - นครปฐม ราคาค่าโดยสารจากสระกะเทียม - อำเภอเมืองนครปฐมเป็นเงิน 5 บาทต่อคนต่อเที่ยว โดยจะเริ่มวิ่งรับ - ส่งผู้โดยสารตั้งแต่ 06.00 - 18.00 น. ตลอดเส้นทางชาวบ้านในตำบลสระกะเทียม และพื้นที่ใกล้เคียงสามารถใช้บริการของรถโดยสารประจำทางไปยังพื้นที่ ซึ่งตั้งอยู่ตามเส้นทางดังกล่าวได้โดยสะดวก

การคมนาคมจากหมู่บ้านมาที่ปากทาง หรือวัดรางสระกะเทียมนั้นไม่มีรถประจำทาง หรือ รถสองแถว ชาวบ้านมักจะเดินเท้า หรือใช้รถส่วนตัว หรือมอเตอร์ไซค์รับจ้างในอัตราค่าจ้าง 7 - 10 บาทต่อหนึ่งเที่ยว ดังนั้นเมื่อจะเข้า-ออกหมู่บ้าน จะพบเห็นรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างจอดรอรับผู้โดยสารอยู่ที่ปากทางเพื่อรับ - ส่งชาวบ้านเข้าหมู่บ้านจึงเห็นได้ว่า หากชาวบ้านคนใดไม่มีรถส่วนตัวก็ไม่สะดวกในการเดินทางไปอำเภอเมืองและค่าใช้จ่ายในการเดินทางก็ไม่ถูกนัก คือในแต่ละเที่ยวคิดเป็นเงิน 12 - 15 บาท ดังนั้นชาวบ้านในหมู่บ้านจึงไม่ได้เดินทางไปตัวเมืองบ่อยครั้งนัก นอกจากมีธุระจำเป็นจริงๆ เช่น ต้องไปติดต่อที่ทำการอำเภอ, ไปโรงพยาบาล, ซื้อหาของใช้จำเป็น บางอย่างเป็นต้น

สำหรับการคมนาคมในหมู่บ้านเนื่องจากการตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นกลุ่มๆ และการเดินทางไปมาหาสู่กันของชาวบ้านภายในหมู่บ้านจะใช้วิธีเดินเท้า แต่ถ้าบ้านที่อยู่ห่างออกไปจากกลุ่มมากนัก ได้แก่ กลุ่มบ้าน 7 - 8 หลัง บริเวณลำน้ำจะใช้การขับรถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ ชาวบ้านบางรายที่ไม่มีพาหนะ จะใช้การเดินเท้าไปทุกๆ แห่ง รวมทั้งการออกมาติดต่อกับหมู่บ้านต้นมะขามที่ชาวบ้านมักเรียกว่า "ไปสระกะเทียม" ด้วยเพื่อต้องการประหยัดรายจ่ายในการเดินทาง

ในหมู่บ้านมีถนนลูกรังตัดผ่านกลางหมู่บ้านและเป็นถนนสายเดียวที่เชื่อมหมู่บ้านต้นมะขามเข้ากับหมู่บ้านดอนทราย รวมไปถึงการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงไปจนจรดท้ายหมู่บ้าน เชื่อมต่อด้านลำน้ำ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ถนนลูกรังดังกล่าวมี 4 สาย มีขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 4,450 เมตร ได้จัดสร้างขึ้นจากงบประมาณหมู่บ้านปี พ.ศ. 2500 โดยได้ตัด

ท. นนทบุรี
จ. นครบุรี

ท. สุพรรณบุรี

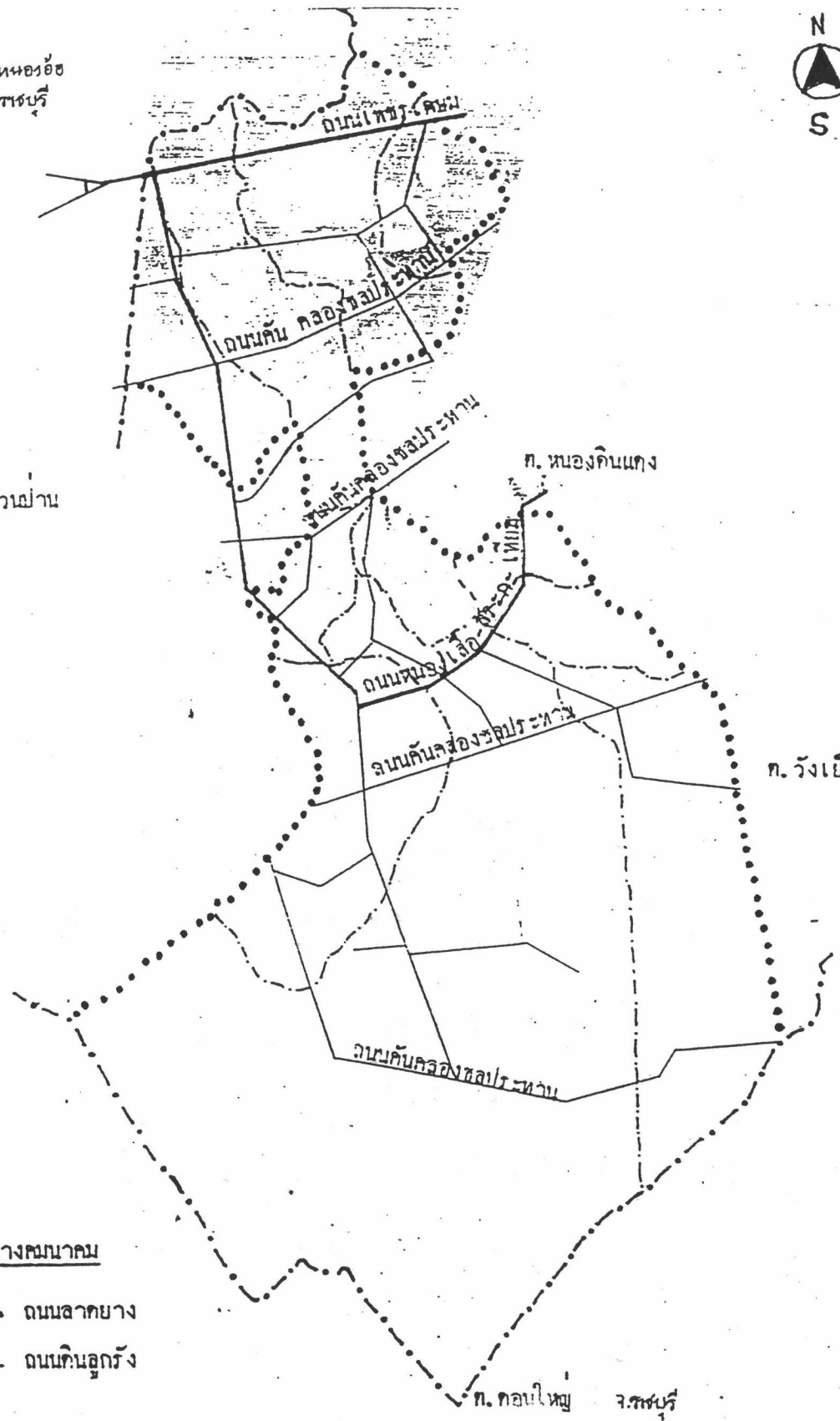
ท. นครศรีธรรมราช

ท. ราชบุรี

ท. นครปฐม จ. นครบุรี

แสดงเส้นทางคมนาคม

- ถนนสายหลัก
- ถนนกิ่ง

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมตำบลสระกะเทียม

แปลงมาจากทางเกวียนเดิม แม้ถนนจะมีขนาดเรียบและกว้างขึ้น ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นกว่าเดิม แต่ปัญหาที่ตามมาคือ ฝุ่นแดงจากถนนลูกรังก่อความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านและ ผู้สัญจรไปมา ตลอดทั้งเมื่อถึงฤดูฝนถนนเป็นหลุมเป็นบ่อมาก ชาวบ้านจึงรวมตัวกันไปขอร้องให้ผู้ใหญ่บ้านทำเรื่องเสนอขอกับทางอำเภอให้ช่วยดำเนินการจัดสร้างถนนลาดยาง ซึ่งทางอำเภอก็ได้ตอบรับที่จะดำเนินการให้ และถนนลาดยางดังกล่าวได้เริ่มก่อสร้างขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2536 แล้วเสร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2537 ดังนั้นปัจจุบัน หากผู้ใดได้เดินทางไปหมู่บ้านดอนทรายก็จะไม่พบเห็นถนนลูกรังตัดผ่านหมู่บ้านอีกและถนนสายนี้ยังเป็นเส้นทางสำคัญสำหรับชาวบ้านในการติดต่อกับโลกภายนอก (ดูภาพที่ 8 ในภาคผนวก ค.)

นอกจากเส้นทางสายหลัก ที่ชาวบ้านใช้ในการเดินทางเป็นประจำดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเส้นทางอื่นๆ ที่ ชาวบ้านบางส่วนใช้ในการเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์ด้วยในด้านต่างๆ เช่น เส้นทางระหว่างหมู่บ้านดอนทรายกับบ้านโป่ง เพื่อไปรับเงินค่าน้ำนมวัวจากสหกรณ์โคนมหนองโพ, ไปโรงพยาบาลบ้านโป่ง, ไปหาซื้อเครื่องมือทางการเกษตรที่มีขนาดใหญ่ ตลอดจนหาซื้อเสื้อผ้า เพราะที่ตลาดบ้านโป่งจะมีร้านค้าขนาดใหญ่ และสินค้าต่างๆ มากมายให้เลือกทั้งการเดินทางไป - มา ก็สะดวกสบาย ชาวบ้านจึงนิยมไปกันมาก

ประชากร

หมู่บ้านดอนทรายถือได้ว่า เป็นชุมชนขนาดกลางประกอบด้วยครัวเรือนประมาณ 90 ครัวเรือน มี 101 ครอบครัว มีจำนวนประชากร 549 คน เป็นชาย 280 คน หญิง 269 คน เฉลี่ยแล้วครอบครัวหนึ่งจะประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 5-6 คน

ในจำนวน 90 ครัวเรือนนี้พบว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายลาวโซ่งหรือเป็นลาวโซ่ง โดยจำนวนครัวเรือนที่เป็นลาวโซ่งทั้งหมด 59 ครัวเรือน เป็นคนไทย 27 ครัวเรือน และคนจีน 4 ครัวเรือน สำหรับคนไทยและคนจีนนั้น บางส่วนเป็นผู้ที่มีถิ่นฐานอยู่แต่เดิมในหมู่บ้านดอนทราย และมีบางส่วนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ในภายหลังจากการประกอบการค้า, การสมรส เป็นต้น และจากข้อมูลประชากรของหมู่บ้านดอนทรายดังกล่าว จัดแยกตามเพศ และวัยดังตารางแสดงที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแยกตามเพศ และวัย

ช่วงอายุ (ปี)	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม
1 วัน - 3 ปี	3	2	5
3 ปี 1 วัน - 6 ปี	8	8	16
6 ปี 1 วัน - 12 ปี	31	29	60
12 ปี 1 วัน - 14 ปี	30	29	59
14 ปี 1 วัน - 18 ปี	33	31	64
18 ปี 1 วัน - 50 ปี	127	124	251
50 ปี 1 วัน - 60 ปี	27	25	52
60 ปี 1 วัน ขึ้นไป	21	21	42
รวม	280	269	549

ที่มา : จากแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค.) โดย อสม. ประจำหมู่บ้าน ร่วมกับ
พัฒนากร และเจ้าหน้าที่อนามัย วันที่ 6 กรกฎาคม 2535

จากตารางพบว่าจำนวนประชากรที่มีมากที่สุดคือ ประชากรที่อยู่ในช่วงวัยแรงงาน และวัยเจริญพันธุ์ คือ อายุตั้งแต่ 14 ปี 1 วัน - 50 ปี มีจำนวน 315 คน คิดเป็นร้อยละ 57.38 ซึ่งมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ส่วนประชากรในวัยชราที่มีอายุตั้งแต่ 61 ปี 1 วันขึ้นไปมีจำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 7.94 ในขณะที่ประชากรรุ่นล่าสุดในวัย 1 วัน - 6 ปีมีเพียง 21 คนคิดเป็นร้อยละ 3.83 ของประชากรทั้งหมดเท่ากัน จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าแนวโน้มการเพิ่มจำนวนประชากรของหมู่บ้านอาจลดลง โดยมีข้อมูลสนับสนุนจากสถานีอนามัยตำบล ปี 2535 พบว่ามีสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วจำนวน 68 คู่ มีการวางแผนครอบครัวโดยการคุมกำเนิดจำนวน 66 คู่ คิดเป็นร้อยละ 97.10 รวมทั้งยังมีบุตรเพียง 2 - 3 คน ซึ่งต่างจากคู่สมรสที่อยู่ในวัย 40 ปีขึ้นไปแล้ว (คู่สมรสในอดีต) ที่มักนิยมมีบุตรกันเป็นจำนวนมากคือ 5 - 10 คน และแม้ว่าข้อมูลจะชี้ให้เห็นว่าจำนวน ประชากรจะมีแนวโน้มในการเพิ่มลดลง แต่ก็มีอัตราการตายลดลง จึงเป็น

เหตุให้จำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ประกอบกับกระแสของระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่ขยายไปสู่ชุมชน ทำให้ประชากรในหมู่บ้านดอนทรายต้องมีการปรับเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่ อาชีพที่เคยเป็นมาขึ้นให้ดีขึ้นเพื่อที่จะทำให้ตัวเอง และสมาชิกในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ แม้ว่าสภาวะการณ์ทางสังคม และเศรษฐกิจจะเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม

การศึกษา

ในเรื่องของการศึกษาคงเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าจะมีความสัมพันธ์กับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง หรือชนบทก็ตาม ที่หมู่บ้านดอนทราย มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 1 โรง คือ โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2482 โดยแต่เดิมใช้สถานที่บนศาลาวัดเป็นสถานที่ศึกษา และมีพระเจ้าอาวาสเป็นครูสอน ต่อมาศาลาดังกล่าวเกิดชำรุดมากไม่สามารถใช้เป็นสถานที่สอนได้ ท่านเจ้าอาวาสกับชาวบ้านหมู่ที่ 9 จึงร่วมมือกันก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ในอาณาเขตของวัดรางสระกะเทียมนั่นเอง อาคารเรียนดังกล่าวได้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จ พร้อมใช้การได้ในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา³ (ดูประวัติโรงเรียนวัดรางสระกะเทียมได้ในภาคผนวก ก.) ปัจจุบันโรงเรียนวัดรางสระกะเทียม มีลักษณะเป็นอาคารตึกชั้นเดียวแบบทรงไทย มีกันสาดรอบตัวอาคาร มีมุขกลางยื่นออกมาทางด้านหน้า - หลัง กว้าง 8 เมตร ยาว 27 เมตร ประกอบด้วย 3 ห้องเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมปีที่ 6 มีจำนวนครู 7 คน เป็นชาย 4 คน หญิง 3 คน ในจำนวนครูดังกล่าว เป็นผู้จบระดับปริญญาตรี 5 คน จบระดับอนุปริญญา และต่ำกว่าอนุปริญญา (ปกส., พม.) 2 คน มีครูเพียงคนเดียวที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านดอนทราย นอกนั้นเป็นครูจากหมู่บ้านอื่นในตำบลสระกะเทียม ครูในโรงเรียนนี้ไม่มีใครเป็นลาวไซ่งมี นายผิน ดิบผล เป็นครูใหญ่ 4 ภายในอาคารเรียนมี 3 ห้องเรียน แต่ได้มีการนำกระดานขนาดใหญ่มาทำเป็นฝาผนังห้อง ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าบางปีมีจำนวนนักเรียนไม่ครบทุกชั้นปี เช่น ปี 2532 ไม่มีนักเรียนศึกษาต่อในชั้นประถมปีที่ 5 เนื่องจากลาออกไปเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 4 เป็นต้น ในขณะที่ทำการศึกษาพบว่ามีจำนวนนักเรียน

³ สัมภาษณ์ นายทองเฟื่อง กระดั่งงา อดีตครูใหญ่ โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม

⁴ ครูผิน ดิบผลเป็นครูใหญ่ โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม เป็นครูมานาน 27 ปี ปัจจุบันอายุ 51 ปี มีครอบครัวอยู่ที่หมู่ 5 บ้านต้นมะขาม

75 คน เป็นนักเรียนชาย 40 คนนักเรียนหญิง 35 คน ทั้งหมดเป็นบุตรหลานของชาวบ้านดอนทราย และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยทั่วไปชาวบ้านมักนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ แต่ก็มีความจำเป็นที่ต้องไปทำงานทั้งคู่ และไม่มีญาติพี่น้องช่วยดูแลเด็ก ก็ จะนำมาเข้าเรียนก่อนเกณฑ์อายุ ซึ่งก็คือเป็นเด็กนักเรียนชั้นอนุบาล และทางโรงเรียนจะรับเด็ก ที่พอช่วยเหลือตัวเองได้ (ดูภาพที่ 9 ในภาคผนวก ค.)

ในด้านการศึกษาของประชากรหมู่บ้านดอนทรายนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาชั้น ประถมปีที่ 4 มีบางส่วนในผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษา สำหรับเด็กรุ่นใหม่จะมีการศึกษาจนจบชั้น ประถมปีที่ 6 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับและมีบางส่วนที่ได้ศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยม ทั้งนี้เนื่อง มาจากปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว รวมทั้งความสามารถของเด็กที่ไม่สามารถสอบเข้าเรียนต่อ ได้ โดยเฉลี่ยแล้วในแต่ละปี เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีอยู่ประมาณ 12 - 18 คน จะมีเด็กได้เรียน ต่อประมาณ 8 - 10 คนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะดีและพอส่งเสียได้ เด็กที่ต้องการเรียนต่อ ในระดับชั้นมัธยมจะไปสอบเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนสระกะเทียมวิทยาคม ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 4 กิโลเมตร เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 นอกนั้น จะมีบางส่วนที่ไปเรียนต่อ ระดับมัธยมที่โรงเรียนในพื้นที่อำเภอเมือง อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านบางรายก็ดิ้นรนขวนขวาย หาเงินส่งลูกเรียน แม้ว่าจะต้องกู้ยืมเงินมากก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เปลี่ยนไป จากเดิม โดยเห็นว่าผู้ที่ได้ศึกษาต่อในชั้นสูงๆ จะมีโอกาสได้งานทำที่ดี และช่วยให้ฐานะการเงินใน ครอบครัวดีขึ้น ครอบครัวใดที่บุตรหลานได้ศึกษาสูงๆ มีงานทำดี ก็จะคอยอุดหนุนหรือทับบถมครอบครัว อื่นที่ด้อยกว่า จนเกิดเป็นความขัดแย้งกันขึ้นก็มี และพบว่าคนที่มีการศึกษาสูงเหล่านี้ มักไม่กลับ มาอยู่ในหมู่บ้านจะไปทำงานที่อื่น สาขาวิชาที่ชาวบ้านนิยมให้บุตรหลานได้ศึกษา และประกอบ อาชีพคือ สาขาวิชาครู, ทหารเรือ, พยาบาล, สาขาช่างต่างๆ เป็นส่วนใหญ่

สำหรับครอบครัวที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัว ทั้งไม่เห็นความจำเป็นในการ ศึกษาต่อในชั้นสูงๆ เมื่อเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือการศึกษาภาคบังคับก็ให้ออกมาช่วยพ่อแม่ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงน้อง เป็นแรงงานให้กับครอบครัว ช่วงที่ว่างจากการทำไร่ นา ก็จะไปรับจ้างทำงาน ทั่วๆ ไปในหมู่บ้าน หรือนอกหมู่บ้าน ตลอดจนการนำผลผลิตทางการเกษตรในครอบครัวไปขายใน ตัวอำเภอเมืองนครปฐม ซึ่งมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ดี เด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านที่มีเชื้อสายลาวโซ่ง มักจะพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ คล่องเหมือนคนไทยทั่วๆ ไป เนื่องจากเรียนหนังสือไทย และไม่สามารถเขียน อ่านภาษาลาวโซ่งได้ แต่สามารถพูดภาษาลาวโซ่งได้เท่านั้น ส่วนในผู้ใหญ่ที่สามารถอ่าน เขียนภาษาลาวโซ่งได้ก็มี 3 - 4 ราย มักมีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยเป็นผู้ที่เป็นหมอพิธีกรรม หรือรู้ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ และผู้ใหญ่บ้านเองก็ไม่สามารถเขียน และอ่านภาษาลาวโซ่งได้เลย

⁵ จากข้อมูลการสำรวจครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้าน จำนวน 90 ครัวเรือน ซึ่งมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 549 คน จำนวนผู้ที่จบการศึกษาในระดับต่างๆ ดังปรากฏในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงร้อยละของการศึกษาของประชากร

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	42	7.65
จบ ป. 4 - ป. 6	395	71.95
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	41	7.47
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า (เช่น ปวช., ปกศ.)	2	0.36
จบสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย(เช่น ปวส., ปกศ.สูง, ปวท.,อนุปริญญา, ปริญญาตรี และอื่น ๆ)	69	12.57
รวม	549	100.00

⁵ ข้อมูลได้จาก กชช. 2 ค. ปี 2535.

จากตารางจะเห็นได้ว่าจำนวนผู้ที่จบในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 71.95 โดยประชากรเหล่านี้มักจะเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนหรือปานกลาง หรือเป็นคนที่มียุตั้งตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ร้อยละ 12.57 เป็นผู้ที่จบในชั้นสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย แต่เป็นผู้ที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังคงไปมาหาสู่ หรือกลับมาบ้านในช่วงวันหยุดอยู่ บุคคลเหล่านี้มักมีฐานะที่ค่อนข้างดี สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาร้อยละ 7.65 มีบางคนที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้บ้าง และในจำนวนนี้ มีผู้ที่สามารถอ่าน เขียนภาษาลาวโซ่งได้ซึ่งมีเพียง 2 - 3 ราย แต่ไม่สามารถจดจำได้ทั้งหมดเนื่องจากไม่ค่อยได้ใช้ ประกอบกับเป็นผู้ที่มีวัยเกินกว่า 70 ปี ขึ้นไป จึงลืมนิดๆ ในปัจจุบันในหมู่บ้านชาวลาวโซ่งรุ่นใหม่ ไม่สนใจศึกษาภาษาของชาติพันธุ์ของตนเอง ทั้งยังมีทัศนคติว่าเป็นของที่ล้าหลัง แต่ยังคงใช้เป็นภาษาที่ใช้พูดกันในหมู่บ้านพอๆ กับภาษาไทย โดยผู้ที่พูดได้ก็มีทั้งคนไทยและคนจีน เพราะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมานาน

การสาธารณสุข และระบบสาธารณสุขโลก

หมู่บ้านดอนทรายไม่มีสถานอนามัยตั้งอยู่ ดังนั้นหากมีการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อยก็จะไปใช้บริการที่สถานอนามัยประจำตำบล ที่ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านต้นมะขาม เป็นอาณาเขตของวัดสระกะเทียม สถานอนามัยแห่งแรกจัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2505 เป็นสถานอนามัยขนาดเล็กต่อมาในปีพ.ศ. 2535 ได้มีการปรับปรุงขยายเตียงที่จะสามารถรับผู้ป่วยไว้พักรักษาได้ 4 เตียง มีเจ้าหน้าที่อนามัย 4 คน และมีแพทย์ประจำตำบล 1 คน จะมาตรวจรักษาคนไข้ทุกๆ 2 - 3 สัปดาห์ต่อครั้ง ปัจจุบันมีนางอารีย์ คงรัก เป็นหัวหน้า (ดูภาพที่ 10 ในภาคผนวก ค.) ในแต่ละวันจะมีผู้มารับบริการ 10 -12คน โดยบริการส่วนใหญ่ที่ไปใช้ก็คือการรักษาโรคต่างๆ ที่ไม่ร้ายแรง การปฐมพยาบาลเบื้องต้นกรณีบาดเจ็บ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคของเด็ก การฉีดหรือรับยาคุมกำเนิด สำหรับชาวบ้านที่บ้านดอนทรายมักไม่นิยมไปรับบริการที่สถานอนามัยแห่งนี้ เนื่องจากมีทัศนคติที่ไม่ดี จากการสอบถาม ทำให้ทราบว่าเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องของชาวบ้านในเรื่องการขอรับยา โดยเข้าใจว่าไม่ต้องจ่ายเงินค่ายาเมื่อไปขอรับยาแต่ในความเป็นจริงจะมียาบางชนิดที่ชาวบ้านจะต้องจ่ายเป็นค่ายาบ้าง และชาวบ้านยังบอกว่าคิดราคาแพงเกินไป นอกจากนั้นยังเกิดจากการยุ้งของบุคคลบางคนที่ต้องการได้ประโยชน์จากชาวบ้าน เพื่อตัวเองจะได้ขยายของตนได้โดยเข้าไปให้บริการแก่ชาวบ้านถึงบ้าน แล้วคิดค่าบริการและจากการที่ชาวบ้านมีทัศนคติที่ไม่ดีเช่นนี้ จึงทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับ

โครงการ ต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่อนามัยลงไปจัดทำ ตัวอย่างได้แก่การจัดสร้างศาลากลางหมู่บ้านขึ้นในปี 2533 เพื่อใช้เป็นสถานที่จัดทำกองทุนยาและกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านเป็นผู้บริหารงานต่างๆ และมีเจ้าหน้าที่อนามัยให้การสนับสนุน แต่ในที่สุดก็ต้องล้มเลิกไป เพราะขาดผู้ที่จะมีดูแลและเงินกองทุนที่ให้ก็สูญหายไป แต่ในปี พ.ศ. 2537 นี้ ทางเจ้าหน้าที่อนามัยได้มีนโยบายที่จะจัดตั้งกองทุนยาขึ้นมาใหม่ โดยมีการออกหุ้นให้แก่สมาชิกหุ้นละ 100 บาท สมาชิกแต่ละคนจะถือหุ้นได้ไม่เกิน 10 หุ้น เงินที่ได้จะนำมาให้สิทธิ์แก่สมาชิกในการกู้โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือนและต้องคืนภายใน 3 เดือน โครงการดังกล่าวได้เริ่มนำมาใช้แล้วแต่ยังไม่มีข้อสรุปว่าจะได้ผลหรือไม่

นอกจากนั้น ในหมู่บ้านจะมีชาวบ้านที่ได้รับการอบรมทางด้านสาธารณสุขจากหน่วยงานราชการ ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เริ่มมีขึ้นในปีพ.ศ. 2529 ปัจจุบันมีอยู่ 5 คน และผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสส.) เริ่มมีในปี พ.ศ.2527 ปัจจุบันล้มเลิกไปโดย อสม.ทั้ง 5 คนจะทำหน้าที่เป็นผู้คอยดูแลให้คำแนะนำเบื้องต้นแก่ชาวบ้านทางด้านสาธารณสุขและมีหน้าที่คอยดูแลเรื่องกองทุนยาภายในหมู่บ้านที่จัดทำขึ้นเพื่อให้บริการแก่ชาวบ้านในด้านการรักษาโรคพื้นฐาน นอกจากนั้นจะต้องไปร่วมประชุมทุกๆ เดือนที่สถานอนามัยตำบล หากไม่มาประชุมเกิน 3 ครั้ง ก็จะตัดออกจากการเป็น อสม. ทันที

ภายในหมู่บ้านยังมีการรักษาตามแบบประเพณีโบราณ ของชาวลาวซึ่งอยู่โดยชาวลาวโซ่ง ที่บ้านดอนทราย โดยเฉพาะผู้สูงอายุบางรายมีความเชื่อว่า การที่คนเจ็บป่วยนั้น เกิดจากการกระทำของผี ต้องทำพิธีเจรจากับผี และเช่นสรวงเพื่อให้ผีร้ายออกจากร่างผู้ป่วย ตลอดจนทำพิธีเสนรับขวัญ หลังจากหายเจ็บป่วยแล้วการรักษาแบบนี้ยังพบอยู่บ้างไม่ก็รายในหมู่บ้าน เพราะผู้ที่ทำพิธีต้องเป็นผู้ที่อ่านและพูดภาษาลาวโซ่งได้ซึ่งถูกเรียกว่า พ่อมด (ผู้ชาย) หรือแม่มด (ผู้หญิง) ในหมู่บ้านดอนทรายไม่มีผู้ที่รักษา หรือทำพิธีได้จะไปว่าจ้างมาจากบ้านเกาะแสด อ.บางเลน จังหวัดนครปฐม มีระยะทางห่างจากหมู่บ้านมากกว่า 50 กิโลเมตร จึงไม่สะดวก และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายค่อนข้างมาก จึงทำให้ไม่เป็นที่นิยม และนับวันก็จะหดหายไป การรักษาแบบโบราณของชาวบ้านยังมีอีกวิธี คือการใช้สมุนไพรบางชนิดเข้ามาร่วมรักษา และผู้ที่เป็นผู้ให้การรักษาแผนโบราณที่ชาวลาวโซ่งนิยมไปหามี 2 คน คือนายสุข สิงห์ล่อ และนายบุตร สิงห์เรือ ทั้งคู่อายุเกินกว่า 50 ปี โดยเป็นผู้ที่รู้ และเข้าใจเรื่องสมุนไพร และวิธีการรักษาอย่างดีทั้งมีตำราที่เขียนเป็น

ภาษาลาวไซ่ง่ใช้ประกอบในการรักษาด้วย ตัวอย่างของวิธีการรักษาโรคแบบโบราณด้วยสมุนไพร เช่น การคลอดบุตร

การคลอดบุตรในสมัยก่อน การคลอดบุตรถือว่าเป็นสิ่งที่อันตรายที่สุดและคร่าชีวิตมารดาและทารกมาาก ทั้งจากสาเหตุที่ทารกมีท่าผิดปกติ ทำให้การคลอดใช้เวลานาน ทารกขาดอากาศหายใจ ตายในครรภ์ หรือมารดามีอาการตกเลือดหลังคลอด ทำให้เสียเลือดมากเกินไป หัวใจและสมองขาดเลือดไปหล่อเลี้ยงจึงตายไปแต่ในสมัยก่อนมักเรียกอาการตกเลือดว่า "เลือดทำขึ้น" การรักษาจึงมุ่งไปที่เป็นการป้องกันมากที่สุด เพราะเมื่อมีอาการดังกล่าวจะช่วยไม่ทัน วิธีการก็คือในขณะที่หญิงตั้งครรภ์อ่อนๆ ชาวบ้านจะไปขอดอกบัวที่หน้าคตีก่อนเข้าโบสถ์มาทั้ง 3 ดอกแล้วนำมาต้มให้หญิงตั้งครรภ์ดื่มกินทุกวันจนคลอดหรือบางทีก็ให้ดื่มวันเดียว แต่ท้องคาถากำกับไปกับน้ำดื่มนั้น และเมื่อขณะคลอดบุตร ผู้ทำคลอดในที่นี้มักหมายถึงหมอด้าย ก็จะใช้มะนาวฝาน 1/2 ลูก จุ่มลงไปในเลือดที่คลอดใส่ปากหญิงที่คลอดบุตรให้อมไว้จนกว่าการคลอดจะสิ้นสุด คือได้ทำคลอดทารกแล้ว และทารกได้รับการผูกสายสะดือเรียบร้อย อีกวิธีหนึ่งเป็นการป้องกันเลือดทำและแท้งบุตรเช่นกัน ให้นำรากตรีปีมาฝนกับฝานห้อมดินผสมกับเหล้าโรงให้ได้ปริมาณ 1 ถ้วยตะไล (50 ซี.ซี.) ให้หญิงมีครรภ์ดื่มก่อนและหลังคลอด บางรายก็ใช้วิธีให้นำตึงเห่ามาฝนกับเหล้าดื่มกินแก้เลือดทำก็มี และยังเชื่อว่าตึงเห่าจะไปช่วยทำลายเลือดไม่ดีให้หมดไปด้วย⁶ ดังนั้นเป็นต้น อย่างไรก็ตามชาวบ้านดอนทรายจะใช้วิธีการรักษาพื้นบ้านแผนโบราณนี้ และรักษาจากสถานื่อนามัยควบคู่กันไป ขึ้นอยู่กับความล้มเหลวของวิธีการรักษาชนิดใด หรือการรักษาด้วยวิธีใด ที่ให้ผลช่วยบรรเทาความเจ็บป่วยช่วยให้ผู้ป่วยรู้สึกสุขสบายได้โดยมีปัจจัยในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ และความเชื่อของแต่ละครอบครัวที่มีผลต่อการเลือกใช้วิธีการรักษาแบบใดด้วย ส่วนโรงพยาบาลที่นิยมไปรักษากันคือ โรงพยาบาลบ้านโป่ง ซึ่งเป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 43 กิโลเมตร และโรงพยาบาลนครปฐมที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองนครปฐม โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่าการเดินทางสะดวก และเป็นโรงพยาบาลที่มีขนาดใหญ่ ทันสมัย มีเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ดี นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางรายเดินทางไปรักษาตัวในโรงพยาบาลของรัฐในกรุงเทพฯ ก็มี

⁶ จากการสัมภาษณ์นายเรียง สิงห์ล่อ และนายสุข สิงห์ล่อ โดยการอ่านและแปลความจากตำรายาแผนโบราณของชาวลาวไซ่ง่ หมู่บ้านดอนทราย

ส่วนสาธารณูปโภคอื่นๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ในบ้านดอนทรายที่ใช้กันทั่วถึง โดยไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านปี 2521 แล้วเสร็จจนสามารถมีไฟฟ้าใช้ได้ทุกบ้านในปี 2522 ส่วนประปาเข้ามาในหมู่บ้านปี 2523 มีการขุดบ่อบาดาล และสร้างหอถังกักเก็บน้ำขึ้นในบริเวณวัดรางสระกะเทียม (ดูภาพที่ 11 ในภาคผนวก ค.) แล้วเริ่มทำการวางท่อประปา จากวัดรางสระกะเทียมเป็นแห่งแรก แล้วต่อเข้าบ้านต่างๆ ในหมู่บ้านจนครบและ สามารถมีน้ำประปาใช้ครบทุกบ้านในปี 2535 นอกจากนี้ตามบ้านเรือนยังมีโถงน้ำขนาดใหญ่ข้างบ้าน ไว้สำหรับรองน้ำฝนไว้กินตลอดปี และบางบ้านยังมีบ่อน้ำบาดาล หรือทำบ่อเล็กๆ ไว้ใช้เองอีกด้วย สำหรับถนนภายในหมู่บ้านมีการปรับปรุงจากทางเกวียนให้เรียบ และขนาดกว้างขึ้นในปี 2500 เป็นถนนดินลูกรัง และต่อมาได้ทำการลาดยางตลอดจนสุดอาณาเขตหมู่บ้านในราวกลางปี 2537 ภายในหมู่บ้านยังไม่มีโทรศัพท์สาธารณะใช้ ถ้าชาวบ้านจะใช้โทรศัพท์ติดต่อธุระเรื่องใดๆ ก็ตาม จะออกมาใช้โทรศัพท์สาธารณะที่ตั้งอยู่น้ำวัดสระกะเทียมจึงไม่สะดวกนัก ปัจจุบันชาวบ้านดอนทรายได้ทำเรื่องขอไปยังอำเภอแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการ แต่คาดว่า ในอีกไม่นานหมู่บ้านดอนทรายจะสามารถมีโทรศัพท์สาธารณะไว้ใช้เองภายในหมู่บ้านได้

ลักษณะหมู่บ้าน บ้านเรือนที่พักอาศัย และชีวิตความเป็นอยู่

ในตอนต้นได้มีกล่าวมาบ้างแล้วว่า หมู่บ้านดอนทรายประกอบด้วย 90 ครัวเรือน มี 101 ครอบครัวย มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 549 คน โดยประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยที่มีบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายลาวโซ่ง ภายในหมู่บ้านมีวัดประจำหมู่บ้าน 1 วัด ชื่อวัดรางสระกะเทียมตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าสู่หมู่บ้าน ภายในบริเวณวัดเป็นที่ตั้งของหอประปาหมู่บ้าน หอกระจายข่าว (ดูภาพที่ 11 และ 12 ในภาคผนวก ค.) และมีโรงเรียนชั้นประถมศึกษา 1 โรง บริเวณข้างวัดตัดมาสู่หมู่บ้าน มีการตั้งศาลประจำหมู่บ้าน ศาลแห่งนี้ชาวบ้านถือว่าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านทั่วไปในทุกๆ ปีจะมีการกระทำพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้านแห่งนี้ เมื่อเข้ามาอีกประมาณ 200 เมตร บริเวณกลางหมู่บ้านจะพบเห็นศาลาที่สร้างเป็นเพิง มีเสาไม้สี่มุมตั้งอยู่ชาวบ้านเรียกว่า "ศาลาเอนกประสงค์ หรือศาลากลางบ้าน" (ดูภาพที่ 13 ในภาคผนวก ค.) ตั้งขึ้นเมื่อปี 2533 แจ่งเรื่องราวข่าวสารต่างๆ ที่ตั้งกองทุนยา และบริเวณนี้เป็นสถานที่ที่บรรดาชาวบ้าน ทุกเพศ ทุกวัย ใช้เป็นที่พบปะสังสรรค์กันในยามว่างจากการทำงาน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีร้านค้าทั้งสิ้น 7 ร้าน โดยเป็นร้านค้าของชำ ผักสด อาหารสด อาหารแห้ง ยาสามัญประจำบ้านบางชนิด และยาเม็ดบรรจุเสร็จ

จำนวน 3 ร้าน ร้านขายอาหาร 4 ร้าน (เป็นรถเข็นขาย 1 ร้าน) (ดูภาพที่ 14 ในภาคผนวก ค.) มีโรงงานชุบโครเมียม 2 โรง เป็นโรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน โรงงานแรกตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ห่างจากชุมชนประมาณ 300 เมตร ส่วนอีกโรงงานตั้งอยู่ใกล้ๆ กับศาลากลางบ้าน ทั้ง 2 โรงงานก่อสร้างด้วยอิฐบล็อบด้วยปูนกว้างยาวประมาณ 3 x 4 เมตร ภายในมีเครื่องจักรกล และเครื่องมือที่ใช้ในการชุบโครเมียม (ดูภาพที่ 6 ประกอบ)

การตั้งบ้านเรือนภายในหมู่บ้าน จะมีลักษณะเป็นกลุ่มมีการกระจุกตัวหนาแน่น ปลูกสร้างอย่างไม่เป็นระเบียบ บ้านเรือนปลูกติดๆ กันคล้ายๆ กับหมู่บ้านทางภาคอีสาน บริเวณที่มีการกระจุกตัวหนาแน่นจะเป็นบริเวณที่ใกล้วัด และบริเวณกลางหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มญาติพี่น้องกัน หรือลูกหลานที่แต่งงานแล้วแยกบ้านไปปลูกเรือนใกล้ๆ กับบ้านพ่อแม่ จากนั้นจึงกระจายห่างออกไปในบริเวณที่เป็นที่ดินทำกิน ซึ่งมักจะเป็นบ้านเรือนที่แยกออกจากครัวเรือนใหญ่ภายหลังการแต่งงาน และได้รับที่ดินเป็นมรดกหรือผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ โดยการซื้อที่ดินจากชาวบ้านพบว่า มี 2 - 3 ราย

การที่มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆ หรือกระจุกดังกล่าว ทำให้มีชื่อเสียงเรียกตามตำแหน่งที่อยู่เป็น 3 ส่วน คือ บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน จนถึงบริเวณหน้าวัดรางสระกะเทียม เรียกว่า "โดนทอง" ถัดมาเป็นบริเวณกลางหมู่บ้านเรียกว่า "กลางจวง" และท้ายหมู่บ้าน เรียกว่า "ตาลเรียง" (ในอดีตมีต้นตาลขึ้นเป็นดงหนาแน่นมาก)

ในด้านลักษณะบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยของชาวบ้านดอนทราย โดยทั่วไปจะพบเห็นมีลักษณะเป็น 2 แบบ คือ แบบแรกเป็นแบบบ้านสมัยใหม่ ปลูกสร้างชั้นเดียวติดพื้นดิน พื้นเพคอนกรีตขัดมันตัวบ้านเป็นอิฐ หรือคอนกรีตเสริมเหล็ก และบ้านบางหลังก็พบว่า ก่อสร้างเป็น 2 ชั้น ซึ่งโดยมากเป็นบ้านเรือนที่ปลูกสร้างขึ้นในภายหลัง หรือเป็นผู้ที่มีฐานะค่อนข้างดีและเพื่อประโยชน์ใช้สอยบางประการเช่น ทำร้านค้าของชำ, แยกเปลือกพลาสติก, รับแกะข้าวโพด เป็นต้น ส่วนบ้านแบบที่สอง จะมีลักษณะของบ้านลาวโขงแบบประยุกต์ คือ ตัวเรือนก่อสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งหลัง (ดูภาพที่ 16 ในภาคผนวก ค.) จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้าน เล่าว่าแต่เดิมบ้านของลาวโขง เป็นลักษณะแบบทรงกาแลสร้างจากใบหญ้าคา และใบจาก และไม้ไผ่ ที่ทำเป็น

โครงทั้ง 4 ทิศ⁷ บ้านแบบประยุกต์นี้ จะมีลักษณะคล้ายๆ เรือนบ้านทรงไทยภาคกลาง คือ มีใต้ถุน ทำด้วยเสาไม้ขนาดใหญ่ 4 ต้น ทั้ง 4 ด้านยกพื้นสูงจากดินประมาณ 1 1/2 เมตร ภายในตัวเรือนจะเป็นห้องโล่งกว้าง ไม่กั้นเป็นห้องนอน หรือห้องใดๆ แต่จริงๆ ด้านในสุดจะมีห้อง 3 ห้อง อยู่มุมบ้าน ด้านหนึ่งห้อง ทั้ง 3 ห้อง คือ ห้องผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า "กะล่อห้อง" ซึ่งจะใช้ฝากันมองเห็นเป็นห้องเล็กๆ 1 ห้อง ตรงกลางมีโต๊ะไม้ขนาดเล็กจัดวางของบูชาไว้ อีก 2 ห้องคือ ห้องกลางห้องนี้ใช้สำหรับพิธีเสนเรือน หรือแต่งงาน และห้องผีมดหรือผีประจำครอบครัวของชาวลาวโซ่ง สำหรับบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีจะกั้นฝาห้อง แต่ส่วนมากไม่นิยม จะแบ่งห้องโดยใช้เสาเรือนเป็นหลัก มีชานบ้านกว้าง มีไม้ระแนงกั้นบริเวณนอกชาน ปัจจุบันเกือบทุกครัวเรือนจะมีการกั้นห้องภายหลังจากสมาชิกในครัวเรือน ที่เพิ่งแต่งงานใหม่ แต่ยังไม่ได้แยกครอบครัวออกไป หลังคาสวนใหญ่มุงด้วยสังกะสี บางบ้านใช้กระเบื้องหรือใบหญ้าคา, ใบจากมุง บ้านที่มุงด้วยใบจาก และหญ้าคา มักเป็นบ้านเก่าแก่ หรือสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว บันไดบ้านทำจากไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ติดกับตัวบ้าน บางบ้านบันไดบ้านไม่ทำติดกับตัวบ้านจึงสามารถยก หรือเคลื่อนย้ายได้ตามต้องการ ในยามค่ำคืนหรือเวลาไม่มีคนอยู่บ้านมักจะยกบันไดออก หรือใช้แผ่นสังกะสี แผ่นไม้กั้นปิดไว้เพื่อกันสัตว์เลื้อยคลานขึ้นบนบ้าน จากการที่มีนอกชาน หรือพื้นที่เปิดโล่งกว้างๆ จึงใช้เป็นพื้นที่ทำครัว เก็บอุปกรณ์ หรืออาหารที่สำรองไว้ บริเวณเหนือครัวไฟจะแขวนของแห้งต่างๆ เก็บไว้ เช่น พริก หอม กระเทียม ไปจนถึงปลาแห้ง ปลาอย่าง บริเวณข้างๆ ใช้เป็นที่ล้างถ้วยชาม มีโถงน้ำตั้งอยู่มักเป็นน้ำฝนที่รองจากหลังคาบ้านใกล้ๆ โถงน้ำบางครัวเรือนจะปลูกพืชสวนครัวไว้ใช้ในการประกอบอาหาร หรือมีตมุนไพรบางชนิด โดยปลูกในกระป๋อง หรือกะละมังที่ใช้งานไม่ได้แล้ว พื้นที่ที่เปิดโล่งนี้ยังใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตรที่นำมาจากไร่นา เพื่อร่อนนำไปขายต่อไป หรือไว้บริโภคในครัวเรือนเช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ๆ, พัก, มะเขือ เป็นต้น นอกจากนี้บางครัวเรือนเหนือบริเวณพื้นที่ดังกล่าว จะมีพื้นที่บ้านยกระดับเล็กน้อย มีบริเวณกว้างเปิดโล่งเช่นกัน บริเวณนี้จะใช้เป็นพื้นที่ เอนกประสงค์เช่นนั่งเล่น กินข้าว นั่งทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นที่นั่งสนทนากับแขก และเป็นที่นั่งนอนของสมาชิกที่เป็นผู้ชายที่ยังไม่ได้แต่งงาน

⁷ จากการสัมภาษณ์ นายเรียง สิงห์ล่อ อดีตผู้ใหญ่บ้าน อายุ 67 ปี.

ส่วนบริเวณใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร, ครกกระเดื่อง, เครื่อง สีข้าว สมัยเก่า ฯลฯ หรือทำเป็นที่นั่งเล่นมีแคร่ไม้เล็ก ๆ ตั้งไว้ และบางบ้านใช้บริเวณใต้ถุนเป็นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู (มักเป็นแม่หมูเนื่องจากต้องใช้ในพิธีกรรม), ไก่, วัว เป็นต้น ใกล้เคียง ๆ กับตัวบ้านเป็นที่ตั้งของ ยุ้งข้าว มักสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง มีหลังคามุงด้วยสังกะสี บางครัวเรือนยุ้งข้าวสร้างจากไม้ไผ่ โดยมี เสื่อรำแพนทำเป็นฝาทั้ง 4 ด้าน ยกพื้นสูง บริเวณใต้ถุนยุ้งข้าวใช้เป็นที่เก็บของ หรือทำเป็นเล้าหมู, เป็ด, ไก่ หรือบางบ้านหากเลี้ยงหมูเพียงตัวเดียว มักไม่ทำเล้า แต่ใช้เชือกผูกไว้ได้ยุ้งข้าว หรือต้นไม้ แทน ด้านข้างตัวเรือนจะมีบ่อน้ำที่ชาวบ้านขุดไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน มีโถงรองรับน้ำฝนจาก หลังคาบ้าน มีฝาปิดไว้ใช้ดื่มกินตลอดปีนอกจากนั้นบ้านที่เลี้ยงสัตว์ประเภทวัวเนื้อ - นม จะทำคอก สัตว์ไว้ใกล้ ๆ บ้านของตน ส่วนลุ่มจะสร้างไกลจากบ่อน้ำพอควร หรือบางบ้านจะสร้างไว้ในตัว เรือนทุกครัวเรือนจะเป็นลุ่มซึมทั้งหมด บางบ้านที่เลี้ยงปลา, กบ, เป็ด จะมีการขุดสระไว้ข้างๆ บ้าน ซึ่งจะมีขังตลอดปีซึ่งน้ำในสระจะสกปรกไม่สามารถนำมาใช้อุปโภค - บริโภคได้เลย นอกจากนี้ ภายในสระจะมีการปลูกผักบุ้ง ผักกระเฉด ที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ การปลูกบ้านของ ชาวบ้านนิยมปลูกบ้านเรือนติดๆ กันไปตลอดแนวสองข้างของถนนลูกรังที่ตัดผ่านกลางหมู่บ้าน และถนนทั้ง 4 สายที่แยกออกไป ดังนั้นจึงไม่นิยมทำรั้วบ้านที่แสดงขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจน แต่จะรู้ กันเองว่าอาณาเขตพื้นที่บ้านของตนมีแค่ไหน เนื่องจากบ้านที่อยู่ติดกันมักเป็นเครือญาติกัน หรือ เป็นเพื่อนบ้านที่รู้จักกันมานาน บางบ้านอาจทำรั้วกัน โดยมากจะอยู่ห่างจากบริเวณที่มีการกระจุก ตัวของบ้านเรือน มักเป็นรั้วที่ทำขึ้นจากการนำไม้ไผ่สีสุก หรือไผ่ลวกมาสานขัดกันไว้ บางบ้านที่พอ มีฐานะจะลงเป็นเสาปูนซีเมนต์ถาวร ทำลวดหนามมาพันไว้จนรอบเขตพื้นที่บ้านของตน บริเวณรั้ว บ้านจะปลูกต้นชะอม, กระถิน, ไม้ผล, ไม้ดอก หรือผักสวนครัว สมุนไพรบางชนิด พืชไร่เช่น แดง โม, แดงไทย, ถั่วลิสง, ถั่วดำ ฯลฯ ผู้เฒ่าผู้แก่⁸ ของหมู่บ้านเล่าว่าในสมัยก่อนข้างๆ บ้านจะปลูกต้น ครามไว้ เพื่อทำสีย้อมผ้าก่อนนำมาทอเป็นเสื้อผ้า แต่ปัจจุบันไม่มีการทอผ้า ต้นครามจึงถูกตัดทิ้ง และปล่อยให้ตายไปจนหมดสิ้น การปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น มะม่วง, มะพร้าว, ชมพู่ หรือพืชไร่ ดังที่ ได้กล่าวไว้มักจะปลูกไว้มากๆ หากมีมากเหลือจากบริโภคในครัวเรือน ก็จะนำไปแบ่งปันให้เพื่อน บ้าน หรือญาติๆ นำไปบริโภค

⁸ จากคำบอกเล่าของ นายบุญชอบ สิงห์ทอง ผู้เฒ่าวัย 78 ปี.

บ้านเรือนที่ทำรั้วกันไว้มักจะมีลานดินขนาดใหญ่ไว้ใช้ นวด - ตากข้าวที่นำมานวดด้วยรถไถนาเอง แล้วเก็บไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป และใช้ตากข้าวโพดฝักแก่ ก่อนนำไปจำหน่ายต่อไป นอกจากนี้จะพบเห็นม้านั่งหินอ่อน หรือแคร่ไม้ที่ทำขึ้นเองอย่างง่าย ๆ ตั้งอยู่บริเวณลานหน้าบ้าน แคร่ไม้ดังกล่าวยกสูงจากพื้นประมาณ $1/2$ เมตรไว้นั่งทำงานอดิเรก และในยามว่างชาวบ้านที่อยู่ใกล้กันโดยมากเป็นเครือญาติกันจะนิยมมานั่งจับกลุ่มพูดคุย สังสรรค์กันบริเวณม้านั่ง หรือแคร่ไม้ดังกล่าวที่บ้านใดบ้านหนึ่ง ส่วนใหญ่มักเป็นบ้านที่เป็นร้านค้า, บ้านผู้ใหญ่บ้าน, ศาลากลางบ้าน เป็นต้น สำหรับบ้านที่ประกอบอาชีพแตงวอง ยามอาทิตย์ตกดินก็จะมีกรฝักซ่อมกัน จึงเป็นเสมือนเสียงบรรเลงขับกล่อม ให้ความเพลิดเพลินแก่ชาวบ้านดอนทรายในยามย่ำค่ำ ช่วยให้บรรยากาศไม่เงียบเหงา และให้ความบันเทิงแก่ผู้ได้ฟัง จากการตั้งบ้านเรือนที่มีลักษณะเป็นกลุ่ม ๆ ที่อยู่ไม่ห่างไกลกันเช่นนี้ ทำให้การไปมาหาสู่กันทำได้ตลอดเวลาทั้งในยามปกติ และในยามที่มีปัญหาความเดือดร้อนหรือเจ็บป่วยรวมไปถึงการช่วยเหลือกันในรูปแบบแรงงาน เวลาที่มีงานประเพณีของแต่ละบ้าน นอกเหนือจากการช่วยเหลือในเรื่องเงิน หรือสิ่งของแล้ว มีการแลกเปลี่ยนของกำนัลที่เป็นอาหารหรือพืชผัก ผลไม้กันระหว่างครัวเรือนใกล้เคียงกัน หรือที่เป็นญาติพี่น้องกันยังกระทำกันเป็นปกติทั่วไป ปัญหาอาชญากรรมร้ายแรงยังไม่เคยเกิดขึ้น หรือแม้แต่ปัญหาเรื่องลักขโมยกันในหมู่บ้าน ก็เกิดขึ้นน้อยมาก และมักเกิดจากบุคคลภายนอกหมู่บ้านที่เข้ามาก่อเรื่องวุ่นวาย

ในส่วนของชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรบ้านดอนทรายนั้นพบว่า อาหารที่บริโภคประจำวันคือ ข้าวเจ้าที่ปลูกกันเองเป็นหลัก รองลงมาเป็นข้าวเหนียว แต่ส่วนมากจะใช้เป็นการบริโภคในบางโอกาส การหุงต้ม ปัจจุบันนิยมใช้เตาแก๊สกับเตาถ่านกันมาก มีบางบ้านใช้เตาฟืนอยู่แต่ไม่นิยมเพราะจะทำให้ภาชนะที่ใช้หุงต้มดำและดูไม่น่าใช้ แก๊สที่ใช้หุงต้มจะไปซื้อจากร้านค้าที่บริเวณหน้าวัดสระกะเทียม ถ่าน และฟืนที่ใช้จะทำการเผาขึ้นมาใช้เองในครัวเรือนโดยหาจากไม้แสมหรือไม้ทั่วไปที่สามารถหาได้จากในหมู่บ้าน บางบ้านจะนำขางข้าวโพดและเปลือกข้าวโพดที่ตากแห้งมาใช้ มีการนำหม้อหุงข้าวไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวกที่ใช้ไฟฟ้าอื่นๆ มาใช้มากมายเช่น เต้าไฟฟ้า, เครื่องเสียง, พัดลม, ตู้เย็น, เครื่องปั่นน้ำ ฯลฯ กับข้าวที่นิยมกินเป็น อาหารหลักได้แก่ น้ำพริกชนิดต่างๆ ผักดิบ ผักต้มและอาหารประเภทต้ม - แกง แต่ไม่นิยมกินอาหารประเภทที่ต้องใช้น้ำมันช่วยในการปรุงอาหาร มีการใช้ผงชูรสกันทุกครัวเรือนและมีการนำปลาร้ามาใช้เป็นเครื่องปรุงรสด้วย เช่น แกงส้มจะนำปลาร้าทั้งตัวมาโขลกปนในน้ำพริกแกง, การทำยำกุ้งนา มีการนำปลาร้ามาตำในครกรวมกับข่า ตะไคร้ก่อนนำมาคลุกผสมกับกุ้งดังนี้ เป็นต้น

พืชผักหรือวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการปรุงอาหารนั้น ส่วนใหญ่เป็นพืชผักที่ปลูกกันเองในไร่ นา หรือเก็บจากธรรมชาติ เช่น หน่อไม้ บวบ มะเขือ แตง พักทอง ข้าวโพดอ่อน มะนาว มะกรูด ถั่วฝักยาว ฝักบัว ฯลฯ และมีบางชนิดที่ซื้อได้จากร้านค้าในหมู่บ้าน เช่น คะน้า, แตงกวา, มะเขือเทศ เป็นต้น ส่วนอาหารประเภทโปรตีนที่บริโภคกันมากคือเนื้อหมู, ปลาทั้งในรูปปลาแห้ง ปลาหย่างหรือปลาสดโดยหาจับจากในนาข้าว วิดบ่อปลา และซื้อจากร้านค้าบ้าง เช่น ปลาทุ, ปลาทะเลชนิดอื่นๆ ส่วนปลาร้าจะทำขึ้นเองบ้าง หากมีปลาเหลือมากพอ แต่นิยมซื้อจากร้านค้าเพราะสะดวกและราคาไม่แพงเกินไปนัก นอกจากนี้เนื้อหมูที่บริโภคกันก็ซื้อจากร้านค้า ส่วนที่เลี้ยงไว้ นั้น เลี้ยงไว้ขาย และใช้ประโยชน์ในงานพิธีกรรมเพราะต้องใช้เป็นแม่หมูหากไปหาซื้อราคาจะสูงมาก และเนื้อหมูที่ใช้ในงานพิธีกรรมจะต้องใช้เลี้ยงแขกเป็นจำนวนมาก การล้มสัตว์ใหญ่เพื่อบริโภคในหมู่บ้านดอนทรายจะไม่นิยมมาแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะวัว, ควาย เมื่อตายโดยไม่รู้สาเหตุจะนำไปฝังรวมทั้งลูกหมู และลูกวัวด้วย หากจะบริโภคเนื้อวัว - ควายจะซื้อจากร้านค้า หรือสัตว์เลี้ยงตายจากอุบัติเหตุ, ขาหัก, ถูกงูกัดตาย ก็จะนำมาบริโภคโดยแบ่งปันให้ญาติพี่น้องใกล้ชิด หรือขายให้กับชาวบ้านทั่วไป นอกจากนี้อาหารประเภทโปรตีนของชาวบ้านยังมีการบริโภคเนื้อไก่ เป็ด และเก็บไข่ไว้บริโภคในครัวเรือน หากมีมากก็จะนำไปขายภายในหมู่บ้าน และส่งตลาดที่อำเภอ เมืองนครปฐม ทั้งยังมีการนำน้ำมันที่รีดได้จากวัวบางส่วนมาต้ม และใช้บริโภคในครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าภายในหมู่บ้านแห่งนี้จึงไม่พบว่ามีการบริโภคอาหารประเภทโปรตีนเลย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารจะหาได้เอง หรือมีในครัวเรือนอยู่แล้ว แต่ร้านค้าก็เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ และคนรุ่นใหม่ก็นิยมที่จะซื้ออาหารจากร้านค้า สำหรับบริโภคในครัวเรือน และนำไปบริโภคในสถานที่ทำงาน หรือโรงงานอีกด้วย

ส่วนอาหารหวานประเภทขนมต่างๆ นั้นมักทำจากข้าวเหนียวน้ำตาลและมะพร้าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ส่วนใหญ่มักจะทำเวลาที่มิ้งงานบุญประเพณีประจำเทศกาล ซึ่งเป็นขนมเฉพาะเทศกาลนั้น เช่น ข้าวกระยาสารทในงานบุญเดือนสิบ (กันยายน), ข้าวต้มมัด หรือลูกโยน ในช่วงเทศกาลทำบุญออกพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีการทำขนมกินกันเองในครัวเรือนบ่อยๆ เนื่องจากมีวัตถุดิบอยู่แล้ว คือ มะพร้าว, กล้วย และพืชที่ปลูกเอง เช่น พักทอง, มันเทศ, ข้าวโพด

เป็นต้น ส่วนน้ำตาลจะซื้อจากร้านค้า แต่เดิมชาวบ้านเล่าว่า⁹ เคยมีการทำน้ำตาลเอง โดยการ ปาดตาล หรือนำน้ำมะพร้าวมาเคี่ยวจนเหลือเฉพาะน้ำตาลทำเป็นฝาๆ เก็บใส่ปี๊บ หรือไห ไว้บริเวณ นาน ๆ แต่ปัจจุบัน เนื่องจากต้องใช้เวลาและแรงงานมาก ประกอบกับมีกรรมวิธีหลายขั้นตอนไม่ สอดคล้องกับสภาวะการณ์ปัจจุบันที่ต้องการแรงงาน ส่วนใหญ่ไปใช้ในการเพิ่มผลผลิตทางการ เกษตร และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์จึงทำให้ระบบการผลิตแบบใหม่ไม่ เอื้ออำนวยเช่นแต่เดิม นอกจากนี้ยังมีการซื้อผลไม้บางชนิดที่ไม่สามารถปลูกได้เอง เช่น ชมพูเพชร, กะท้อน, ทูเรียน, มังคุด, เงาะ ฯลฯ ไว้บริเวณอีกโดยอาจซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน หรือตลาดในตัว เมือง และบางครั้งก็มีรถอาหารมาเร่ขายในหมู่บ้าน

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเข้าไปเกี่ยวข้องกับ และรับเอา ระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่เข้ามาเกือบทั้งหมด แม้ว่าในสภาพความเป็นอยู่ปัจจุบันจะยังคงมีรูปแบบ การดำเนินชีวิตแบบเดิมอยู่บ้าง แต่จากการที่มีการติดต่อ และต้องพึ่งพาปัจจัยหลายๆ อย่าง จากสังคมภายนอก จึงทำให้การยอมรับในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่มีตลาดเป็นศูนย์กลางการ แลกเปลี่ยนได้โดยง่ายตาย จนบางครั้งสิ่งของบางอย่างที่ไม่จำเป็นต่อสังคมหมู่บ้าน ก็กลายเป็นสิ่ง ที่ต้องหา ต้องมี เหมือนบ้านอื่นๆ เขาโดยมีความคิดว่าเป็นการมีหน้า มีตา และเท่าเทียมกับคนอื่น รายจ่ายในแต่ละวันก็เพิ่มสูงขึ้น แม้จะต้องเร่ง และเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรก็ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เป็นอยู่ในสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดการออกไปรับจ้างในรูปแบบ ต่างๆ ทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม และนอกจากภาคเกษตรกรรมภายในชุมชน และนอก ชุมชน แม้ว่าจะเป็นช่วงฤดูทำนาก็ตาม ทั้งนี้เพียงเพื่อต้องการให้มีรายได้เพิ่มขึ้นมาได้มากพอที่จะ สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันได้อย่างปกติสุข หรือสะดวกสบายขึ้น ดังนั้นในเวลา กลางวัน เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านดอนทรายจึงพบสภาพที่ค่อนข้างเงียบ และมีเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่อยู่กับ ลูกหลานเล็กๆ ที่ยังไม่ได้เข้าโรงเรียน และหมู่บ้านจะเริ่มคึกคักอีกครั้งในยามเย็น เพราะคนหนุ่ม สาวเริ่มกลับจากทำงาน และเด็กๆ ก็กลับจากโรงเรียนออกมาวิ่งเล่นกันในหมู่บ้าน (ดูภาพที่ 14 ใน ภาคผนวก ค.)

⁹ สัมภาษณ์ นางทอง สิงห์ลอ ผู้เฒ่าวัย 86 ปี.

สภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ในทุกสังคมทุกพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านคอนทรายที่มีการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ จากสภาพสังคมและเศรษฐกิจตามประเพณี เข้าสู่สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับตัวบุคคลในทุกๆ ด้าน มีเฉพาะแต่ในรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตเท่านั้นแต่ยังมีผลต่อวิถีคิด ความคิดเห็น ทักษะคติ และจิตใจก็ย่อมได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนให้ตัวเองสามารถดำรงชีวิตได้ในสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นปัจจุบัน ในช่วงฤดูกาลผลิตที่มีการทำกิจกรรมในไร่นา ชาวบ้านจะเตรียมตัวออกไปทำงานกันแต่เช้ามืดโดยมากจะเป็นเวลาประมาณ 03.00 - 04.00 น. โดยผู้ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว จะเป็นคนเตรียมเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งรถไถมือ รถอีแต่นี่ที่ต้องบรรทุกคน และสิ่งของที่จะไปยังที่นา หากลูกชายที่ไม่ได้เรียนหนังสือแล้วก็จะลุกขึ้นมาช่วยผู้เป็นพ่อด้วย ส่วนผู้หญิงซึ่งอาจเป็นภรรยาหัวหน้าครอบครัว หรือลูกสาวคนโตจะเป็นผู้เตรียมเรื่องอาหารการกิน เพื่อให้เด็กที่ต้องนำอาหารไปกินที่โรงเรียนมื้อกลางวัน หรือกลับมากินที่บ้านในช่วงพักกลางวัน สำหรับครอบครัวที่มีการเลี้ยงวัวนม และหมูด้วย ภายหลังจากผู้ชายเตรียมอุปกรณ์ไปนาเสร็จ ก็จะมาทำการรีดนมวัวใส่ถังนมที่รถจากสหกรณ์โคนมหนองโพนำมาวางไว้ให้ที่บริเวณหน้าบ้าน พร้อมๆ กับล้าง และทำความสะอาดสัตว์เลี้ยง และคอกสัตว์ไปด้วย ในช่วงนี้สมาชิกผู้หญิงจะออกมาช่วยด้วย โดยปล่อยเรื่องการทำอาหารไว้ให้ลูกสาว หรือกลับไปทำต่อภายหลังจากรีดนมวัวเสร็จ เนื่องจากยังต้องทำการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่, เป็ด, กบ ก็จะทำกรเก็บไข่ไก่ และเปิด พร้อมทั้งเปลี่ยนถ่ายน้ำ และให้อาหารไปด้วยเมื่อเสร็จภาระกิจในบ้านแล้วช่วงเช้าราว 07.00 - 08.00 น. จะเห็นรถไถนา หรือรถอีแต่นี่ที่พ่วงกะบะท้ายบรรทุกชาวบ้านใส่เสื่อกางเกง หรือผ้าชิ้นสีเข้ม (สีกรมท่า, ดำ) โปกผ้า สวมหมวก ใส่รองเท้าน้ำ หรือรองเท้าบูตยาวออกไปทำงานกันสำหรับครอบครัวที่ไม่ได้ประกอบอาหารเอง ก็จะแวะซื้ออาหารจากร้านค้าที่อยู่ข้างๆ ศาลากลางหมู่บ้าน พร้อมทั้งซื้อน้ำแข็งที่ยังไม่ได้บดใส่กระติกน้ำขนาดใหญ่ไปด้วย สำหรับน้ำดื่มที่จะใช้บรรจุใส่แกลลอนน้ำมัน ที่ล้างทำความสะอาดแล้วบางบ้านที่มีของอยู่ที่นาของตนแล้วก็จะขับจักรยานยนต์, ขี่จักรยานไปยังที่นาของตน สำหรับบางคนที่ไม่มีความพาหนะใดๆ และที่นาอยู่ใกล้หรือไม่ไกลนัก ก็จะออกจากบ้านที่หลัง และใช้วิธีเดินเท้า

ไป หรือถ้าออกแต่เช้าทันเพื่อนบ้านคนใดก็จะขออาศัยนั่งรถไปด้วย และในเวลานี้เด็กๆ ก็จะไม่หะยอยออกจากบ้านพร้อมด้วยปืนโตอาหาร และกระบอกน้ำดื่ม เพื่อไปโรงเรียน

ดังนั้นช่วงฤดูการผลิตนี้เวลากลางวันในหมู่บ้านจะค่อนข้างเงียบ เพราะมีเพียงเด็กๆ ที่ยังไม่เข้าเรียนอยู่บ้านกับคนแก่ ซึ่งจะเป็นผู้ดูแลและเฝ้าบ้านไปด้วย รวมถึงบรรดาผู้ที่ไม่ได้ทำนา แต่ประกอบอาชีพอื่น หรือนั่งเก็บดอกผลจากที่ดินของตนที่ให้ผู้อื่นเช่าทำกิน ซึ่งโดยมาก มักเป็นญาติๆ กัน รวมทั้งบรรดาผู้ที่เจ็บป่วย หรือหญิงที่เพิ่งคลอดบุตรใหม่ๆ ที่ยังมีลูกอ่อนไม่แข็งแรงพอที่จะไปตรากตรำในที่นาได้

ช่วงการประกอบกิจกรรมการผลิตในที่นาที่เป็นเจ้าของ หรือเช่าผู้อื่นทำก็ตาม ชาวบ้านจะนิยมปลูก "ห้าง" ไร่ในนาของตน สำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยหลบแดด - ฝน พักเหนื่อย กินอาหารกลางวันรวมทั้งเป็นที่เก็บผลผลิต และเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างในการทำนา ขณะที่รอการหว่านในฤดูเพาะปลูกข้าว ในบางช่วงของฤดูการผลิตที่เร่งด่วน เช่นรอการเก็บเกี่ยวต่อเนื่อง, การเปิดน้ำเข้านา เป็นต้น ชาวบ้านบางครั้งเรือนที่มีที่ทำการอยู่ห่างจากชุมชน หรือบ้านพักอาศัย จะปิดบ้านและไปพักอาศัยอยู่ที่ห้างจนหมด จนกระทั่งสิ้นช่วงเวลาเร่งด่วนในการผลิตแล้วจึงกลับเข้ามาอยู่ในบ้านพักอาศัยของตนตามปกติ และมีบางครั้งเรือนที่ไม่ไปค้างที่ห้างเลย หรือมีสมาชิกไปเป็นจำนวนหนึ่ง เพราะต้องคอยดูแลสัตว์เลี้ยงและรดนมวัวเช้า - เย็นส่งสหกรณ์โคนมหนองโพ ดังนั้นที่ห้างจึงมีการปลูกสร้างให้สามารถอยู่อาศัยได้เช่นเดียวกับบ้าน แต่มีขนาดเล็กกว่า และใช้วัสดุที่ไม่คงทนถาวรเท่ากับบ้าน โดยมากมักนิยมใช้ไม้ไผ่ และหญ้าคาเป็นหลัก แต่บางครั้งเรือนจะปลูกสร้างห้างอย่างชนิดถาวร เนื่องจากเมื่อหมดฤดูทำนาพื้นที่ดังกล่าวจะนำมาใช้ปลูกพืชชนิดอื่น หรือมีบ่อเลี้ยงปลาที่ต้องดูแลตลอดปี

ครั้นพอตกเย็นใกล้เวลาย่ำค่ำเป็นเวลาหมู่บ้านเริ่มคึกคักกลับมีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่งในช่วงฤดูการผลิตเพราะจะมีเสียงหัวเราะของเด็กๆ ที่กลับมาจากโรงเรียน และวิ่งเล่นกันตามลานกว้างบริเวณรอบๆ หมู่บ้านทั้งมีการสังสรรค์กันในหมู่เพื่อนบ้านญาติๆ มีการร้องรำทำเพลง ในหมู่เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาว เสียงรถจักรยานยนต์ที่ขับไปมา เพื่อชักชวนเพื่อน ๆ ของบรรดาผู้ชายทั้งรุ่นหนุ่ม - แก่มาล้อมวงดื่มเหล้า ทั้งยังมีเสียงการบรรเลงขับกล่อมประสานกันของแตรวงทั้ง 2 วง และหลายๆ ครั้งเรือนต่างก็ร่วมกันกินอาหารเย็น เด็กๆ จะอาบน้ำ นั่งทำการบ้าน ดูโทรทัศน์ จนเวลาผ่านไปประมาณ 3 - 4 ทุ่ม เสียงต่างๆ ก็สงบลง เพื่อรอเวลาที่จะต้องตื่นมาเริ่ม

กิจกรรมใหม่ในเช้าของวันต่อไป สภาพการดำเนินชีวิตนี้เป็นลักษณะที่จะพบในบรรดาผู้ที่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนบรรดาผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ ก็จะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งก็คล้ายกับผู้คนในสังคมเมือง เพียงแต่ต่างกันในเรื่องสถานที่เท่านั้นจึงจะไม่ขอกล่าวถึงในรายละเอียด เพราะในการมาศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะประชากรผู้ที่มีอาชีพทำนาเป็นหลักเท่านั้น

สำหรับช่วงที่ไม่ใช่ฤดูการผลิต ซึ่งหมายถึงช่วงที่เว้นว่างจากการทำนาแล้ว และเป็นช่วงที่เริ่มเข้าสู่ฤดูแล้งพอดีราวเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนเมษายน ช่วงนี้อากาศจะร้อนจัด และพื้นที่โดยทั่วไปค่อนข้างร้อนระอุจากการเผาไหม้ของแสงแดด น้ำในคลองชลประทานจะแห้งขอดไปจนหมดสิ้น ในบางปีน้ำมากเมื่อถึงฤดูร้อนอาจมีน้ำค้างอยู่บ้างแต่ไม่เพียงพอต่อการทำนาได้ทั้งหมด แต่พบว่าบริเวณท้ายๆ หมู่บ้านซึ่งเป็นส่วนที่มีพื้นที่นาค่อนข้างต่ำกว่าที่อื่นๆ ในหมู่บ้านที่อาจมีการทำนาปรังได้บ้าง และมีการทำสวนผลไม้ ไม้ดอกบางชนิดส่งขายตลาดนครปฐมได้ ส่วนที่นาส่วนอื่นๆ ภายในหมู่บ้านอาจพบว่ามี การนำที่นา มาเพาะปลูกข้าวโพดอ่อน, หนุ่ย, ทำไร่แดงไทย ฯลฯ แต่ไม่ค่อยให้ผลเท่าที่ควร ช่วงนี้เป็นระยะเวลาที่ชาวบ้านที่เลี้ยงวัวนม จะต้องออกไปเที่ยวหาซื้ออาหารของวัวนมคือ ต้นข้าวโพดจากที่อื่นนอกหมู่บ้าน โดยมากจะไปหาจากที่ไกล เช่น อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี ที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านดอนทรายเป็นระยะทางหลายร้อยกิโลเมตร สาเหตุที่วัวนมต้องเลี้ยงด้วยต้นข้าวโพด เพราะจะช่วยให้ให้น้ำนมได้มากซึ่งหากเป็นช่วงฤดูการผลิต อาหารของสัตว์เลี้ยงคือ หนุ่ย, ต้นข้าวโพดจะมีมากเพียงพอ ดังนั้นในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูการผลิต ในยามเช้าภายหลังจากชาวบ้านรีดนมวัว และให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยงเสร็จสิ้น และบริโภคอาหารเข้าเป็นที่เรียบร้อยแล้วจะมีชาวบ้านบางส่วนที่ออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น ตัดอ้อย, ปลูกแดงโม, ก่อสร้าง, ทำงานในโรงงานอาหารกระป๋องแถวๆ จ.ราชบุรี โดยจะไปทำเข้าไปเย็นกลับ ส่วนชาวบ้านที่เริ่มทำ นาปรัง และปลูกพืชไร่ก็จะเริ่มออกไปประกอบกิจกรรมการผลิตที่เหมือนกับช่วงฤดูการผลิต แต่การไปนอนค้างที่ห่างเป็นระยะเวลาที่สั้น และน้อยกว่า ช่วงนี้เด็กๆ จะปิดเทอม ซึ่งหากเป็นเด็กที่พอช่วยแรงงานในครอบครัวได้ก็จะติดตามพ่อ - แม่ไปรับจ้างทำงานนอกท้องถิ่นด้วยเช่นกัน และหากไม่ได้ไปรับจ้างภายนอกท้องถิ่นก็จะเห็นวิ่งเล่นภายในหมู่บ้านในระยะนี้ ช่วงเวลากลางวัน แม้ว่าจะไม่เสียบเหงาเท่าช่วงฤดูการผลิต ด้วยมีเสียงหัวเราะเล่นหัวกันของเด็กเล็กที่ไม่ต้องไปโรงเรียน แล้วบรรดาผู้ที่จากท้องถิ่นไปทำงานนานๆ จะเริ่มทยอยกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ ญาติๆ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และมาร่วมในงานพิธีศาลหมู่บ้านด้วย โดยเฉพาะบรรยากาศในช่วงเย็นยิ่งจะพบว่ามี ความอึกทึก เพราะบรรดาชาวบ้านที่มีลูกหลานอยู่ในวัยรุ่นหนุ่มสาว จะเปิดเครื่องเสียงดังกระหึ่มไปทั่วหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามแม้จะมีระบบคลองชลประทานเข้ามาสู่หมู่บ้าน เพื่อช่วยในเรื่องน้ำที่ใช้ในการเกษตร แต่วิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวบ้าน ก็ยังต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติอยู่มากเช่นกัน และหากปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล หรือเกิดภาวะฝนแล้ง ย่อมมีผลต่อผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ดังนั้นในเบื้องต้นนี้เราอาจตั้งข้อสังเกตได้ระดับหนึ่งว่า ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม และเศรษฐกิจของชาวบ้านดอนทราย ซึ่งมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในระดับการผลิต การบริโภค กล่าวคือเมื่อชุมชนถูกดึงเข้าสู่การผลิตเพื่อขายนั้น วิถีการผลิตและปัจจัยการผลิตเริ่มเปลี่ยนไป ที่ดิน แรงงาน ทุน ถูกนำมาใช้เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนที่การผลิตมุ่งเพื่อยังชีพมีการเก็บไว้กินอย่างเพียงพอในครัวเรือนเท่านั้น มีการคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้นรวดเร็วขึ้น ได้นำสิ่งใหม่ๆ และวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองไหลบ่าเข้าสู่ชุมชน, หมู่บ้าน มีการแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ ที่จะอำนวยความสะดวกสบาย รวมทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตามแบบคนในสังคมเมืองจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องหาเงินมาแลกเปลี่ยน โดยการขายผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถได้จำนวนเงินที่มากพอ ทำให้ชาวบ้านต้องผลักดันตัวเองออกไปหารายได้จากภายนอกท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ทั้งยังเป็นงานที่ค่อนข้างเบากว่าการทำไร่ นา หรือเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามในการพยายามดิ้นรนเพื่อแสวงหาทางออก ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวของชาวบ้านในการแก้ปัญหาการดำรงชีวิตของชาวนาเอง ย่อมมีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับระดับของชาวนา และปัจจัยที่แตกต่างกันไปของชาวนาแต่ละคนที่จะเป็นผู้เลือกตัดสินใจเอาว่า วิธีการใดที่เหมาะสมและดีที่สุดในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง และครอบครัว และวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวก็เป็นการปรับตัวของชาวนาที่มีผลอันสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพสังคม และเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

ในส่วนของบทนี้จะพูดถึง ลักษณะการประกอบอาชีพที่พบในหมู่บ้านดอนทรายเพียงคร่าวๆ ไว้ก่อน สำหรับในรายละเอียดจะขอยกไปพูดในส่วนของบทที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนทรายในปัจจุบันอีกครั้ง ในบทต่อไป

จากการสำรวจเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านดอนทราย พบว่า ในจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 90 ครัวเรือน มีจำนวน 78 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 86.67 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ที่มีอาชีพในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลักให้กับครัวเรือน และใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน รวมทั้งนิยมปลูกพืชไร่บางชนิด เช่น ข้าวโพด, มันเทศ, แตงไทย, พริก ฯลฯ ไว้ใช้บริโภคในครัวเรือนถ้ามีมากก็แบ่งปันญาติๆ, เพื่อนบ้าน และขายเป็นรายได้ ส่วนหนึ่งให้กับครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีการนิยมเลี้ยงสัตว์จำพวกวัวเนื้อ - นม, ไก่, หมู, เป็ด, กบ ฯลฯ เพื่อเก็บผลิตผลขาย หรือบริโภคในครัวเรือน เช่น ไข่ไก่ - เป็ด, นำนม เป็นต้น เมื่อสัตว์เหล่านี้อายุแก่มาแล้ว ทั้งไม่สามารถให้ผลิตผลได้ดี หรือได้น้ำหนักที่ดีพอ ก็จะขายเป็นตัวๆ ให้กับตลาดรับซื้อไป เพื่อจะได้เป็นการเพิ่มรายได้ และเป็นรายได้หลักอีกทางให้กับครอบครัวด้วย

การประกอบกิจกรรมในการยังชีพของชาวบ้านปัจจุบันแตกต่างจากในอดีต มิใช่มีเฉพาะการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเท่านั้น แต่ยังมีการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม หรืออาจจะประกอบอาชีพทั้ง 2 อย่างไปพร้อมๆ กัน ซึ่งในหนึ่งครัวเรือน อาจมีการประกอบอาชีพหลายๆ อาชีพพร้อมกันไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มให้กับครัวเรือน จึงเกิดมีการประกอบอาชีพหลายอย่างในหมู่บ้านดอนทราย ปัจจุบันสามารถจัดแบ่งการประกอบกิจกรรมในการยังชีพของชาวบ้านดอนทรายได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

การประกอบกิจกรรมในการยังชีพภาคเกษตรกรรม โดยการประกอบกิจกรรมประเภทนี้ยังจัดแบ่งได้เป็นการประกอบกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม หรือเพื่อยังชีพกับการเกษตรกรรมเพื่อการค้า และการประกอบกิจกรรมในการยังชีพนอกภาคเกษตรกรรม

การประกอบกิจกรรมในการยังชีพภาคเกษตรกรรม

เป็นอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านดอนทราย ทั้งเป็นรายได้หลักที่สำคัญแก่ครัวเรือน มาตั้งแต่สมัยอดีต เมื่อมาในปัจจุบันแม้จะยังคงเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเป็นการผสมผสานกันของการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม หรือเพื่อยังชีพกับการเกษตรกรรมเพื่อการค้า ดังนี้ คือ

การเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม หรือเพื่อยังชีพ

การทำเกษตรกรรมประเภทนี้ ได้แก่การทำนา การปลูกพืชบางชนิด เช่น พริก, บวบ, แตงกวา, แตงไทย, พักทอง, ข้าวโพด, มะเขือ, มะละกอ ฯลฯ รวมไปถึงพืชสวนครัว เช่น ตะไคร้, มะนาว, มะกรูด ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีพืชยืนต้นจำพวกไม้ผล เช่น หน่อไม้, ขนุน, มะพร้าว, กัลฉวย, มะม่วง ฯลฯ รวมทั้งหมากพลู ซึ่งล้วนแล้วแต่เพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน หรือใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนอาหารประเภทอื่นๆ เท่านั้น

ชาวบ้านจะใช้พืชผักที่ปลูกในการบริโภคเองในครัวเรือนและยังหาเก็บจาก ตามธรรมชาติ เช่น เห็ด, หน่อไม้, ผักบุ้ง, ผักขม ฯลฯ ซึ่งจะพบว่ามีมากในช่วงฤดูฝน รวมทั้งไม้ไผ่ที่มีอยู่ทั่วไปภายในหมู่บ้านซึ่งจะถูกนำมาใช้ในการสร้างเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องมือในการจับและดักสัตว์ต่างๆ มากมายในช่วงฤดูฝน เช่น กบ, เขียด, ปลา, หนูนา ฯลฯ การจับสัตว์มาบริโภคนั้น ชาวบ้านมักจะไปด้วยกันเป็นกลุ่มๆ โดยใช้เครื่องมือที่ประกอบขึ้นเองอย่างง่ายๆ เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์เหล่านี้ ได้แก่ ปืนลมขนาดเล็ก, เครื่องดักสัตว์พื้นบ้านที่ประดิษฐ์ขึ้น รวมถึงการใช้แห สวิง ตาข่ายต่างๆ เพื่อใช้ในการดักจับปลาในหนองน้ำ, คลองชลประทาน หรือในนาข้าว รวมทั้งการจับสัตว์ชนิดอื่นๆ ก็จะใช้วิธีการที่คล้ายๆ กันแต่อาจแตกต่างกันบ้างในบางขั้นตอน สัตว์ที่จับได้ส่วนมากจะมีพอแค่เพียงบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น

นอกจากพืชพันธุ์ต่างๆ ปลา, กบ, เขียด ฯลฯ ที่หาจับได้จากธรรมชาติ ในปัจจุบันยังมีสัตว์เล็กๆ ที่เหลือให้หาจับได้เช่น นก, ตะกวดป่า, แมงดา, ปูนา ฯลฯ เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านไม่เหลือสภาพของป่าที่จะเป็นที่อาศัยของสัตว์ได้เช่นอดีต นอกจากสัตว์ที่หาได้จากธรรมชาติ ชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนจะเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด, ไก่ไว้บริโภคเองโดยปล่อยให้หาอาหารเองตามบริเวณบ้าน หรือถ้าบริเวณ ครัวเวลาค่ำสัตว์เหล่านี้จะยืนเกาะไม้ไผ่ที่พาดวางไว้ใต้ถุนบ้าน หรืออาศัยพื้นที่ใต้แคร่หลังนอน สำหรับวัว, หมู, กบ ส่วนมากนิยมเลี้ยงไว้เพื่อขายโดยตรง ไม่นิยมนำมาบริโภคในครัวเรือน จากการสำรวจพบว่าในจำนวน 90 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่เลี้ยงวัวจำนวน 23 ครัวเรือน เลี้ยงหมูจำนวน 25 ครัวเรือน ส่วนกบมีจำนวน 8 ครัวเรือน เนื่องจากเป็นสัตว์ที่เพิ่งมีการแนะนำให้เลี้ยงใหม่โดยชาวบ้านเป็นผู้นำเข้ามาจากหมู่บ้านใกล้เคียง

การเกษตรกรรมเพื่อการค้า

เป็นการปลูกข้าว หรือพืชไร่บางชนิดที่จัดเป็นพืชเศรษฐกิจโดยการนำพันธุ์ใหม่ๆ ที่ได้จากการแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล หรือจากชุมชนใกล้เคียงเข้ามาปลูกในหมู่บ้านได้แก่ ข้าวพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงได้ราคาดี และมีผู้นิยมซื้อ, ข้าวโพดอ่อนที่ใช้เลี้ยงสัตว์ และผักอ่อนขายส่งร้านค้าในตลาดนครปฐม, แตงโมไม่มีเมล็ด เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการปลูกพืชดังกล่าวไว้เพื่อขายทั้งสิ้นในบางครัวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าโดยตรง เช่น วัวนม - เนื้อ, หมู, ไก่, กบ พบว่าในจำนวน 90 ครัวเรือน มี 24 ครัวเรือนที่เลี้ยงวัว โดยมี 21 ครัวเรือนเป็นการเลี้ยงวัวนมเพื่อรีดน้ำนมส่งขายให้กับสหกรณ์โคนมหนองโพ และอีก 3 ครัวเรือนจะเลี้ยงวัวเนื้อ โดยมีพ่อค้าจากที่ต่างๆ มารับซื้อในหมู่บ้านเอง ส่วนหมูมีจำนวน 25 ครัวเรือน มีตลาดนครปฐมเป็นผู้รับซื้อ ภายในหมู่บ้านพบว่าการเลี้ยงหมูกันมาก เพราะนอกจากเลี้ยงไว้เพื่อขายแล้ว ยังเลี้ยงไว้ใช้ในงานพิธีกรรมอีกด้วย พบว่าครัวเรือนที่เลี้ยงวัว จะมีตั้งแต่ 8 - 40 ตัวมีครัวเรือน ที่เลี้ยงตั้งแต่ 30 ตัวขึ้นไปจำนวน 5 ครัวเรือน ซึ่งจะมีทั้งวัวเนื้อ - นมสำหรับหมู่บ้านพบว่าการเลี้ยงกันตั้งแต่ 3 - 35 ตัว และจะต้องมีแม่หมูไว้อย่างน้อย 2 ตัว ในแต่ละครัวเรือนที่เลี้ยง

การประกอบกิจกรรมในภาคการเกษตรของชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะกระทำควบคู่กันไปทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ หรือสำหรับครัวเรือนที่มีการทำนาเพียงอย่างเดียวโดยไม่เลี้ยงสัตว์เพื่อขายก็จะปลูกพืชชนิดอื่นๆ ไว้ในที่นาควบคู่ไปด้วยอย่างน้อยสองชนิดขึ้นไปโดยเฉพาะการปลูกข้าวควบคู่ไปกับการปลูกพืชไร่ชนิดอื่นเช่น ถั่วเขียว, ถั่วลิสง, แตงไทย, พริกขี้หนู พืชเหล่านี้จะเก็บเกี่ยวก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวในนาทำให้ชาวนาสามารถมีรายได้หมุนเวียนสู่ครัวเรือนได้ตลอดช่วงการผลิตในแต่ละปี

นอกจากอาชีพ และรายได้หลักที่ได้จากกิจกรรมในภาคการเกษตรแล้ว ชาวบ้านในหมู่บ้านดอนทรายบางครัวเรือน ยังมีรายได้เสริมจากการประกอบกิจกรรมนอกภาคการเกษตร รวมทั้งเป็นรายได้ หรืออาชีพหลักสำหรับบางครัวเรือนอีกด้วย จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านมีกิจกรรมนอกภาคการเกษตรต่างๆ ดังแสดงให้เห็นในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงประเภทกิจกรรมการประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่การเกษตรกรรม และจำนวนผู้ประกอบ กิจกรรมอาชีพที่เป็นอาชีพหลัก - รอง

ประเภทกิจกรรมการประกอบ อาชีพหลัก รอง	จำนวนผู้ประกอบ อาชีพ (ครัวเรือน)	จำนวนสมาชิกที่ ประกอบอาชีพ (คน)
1. รับจ้างอย่างเดียว	2	9
2. รับจ้าง/ทำงานในโรงงาน	1	7
3. รับจ้าง/การศึกษา	2	11
4. ค้าขายอย่างเดียว	2	2
5. ค้าขาย/รับราชการ/การศึกษา	2	5
6. ทำงานในโรงงานอย่างเดียว	1	4
7. ทำงานในโรงงาน/ค้าขาย	2	11
8. ทำนาอย่างเดียว	12	61
9. ทำนา/ทำงานในโรงงาน	5	20
10. ทำนา/ค้าขาย	1	5
11. ทำนา/รับจ้าง	15	45
12. ทำนา/การศึกษา	11	52
13. ทำนา/เลี้ยงสัตว์	20	82
14. ทำนา/ทำงานในโรงงาน/การศึกษา	4	22
15. ทำนา/ทำงานในโรงงาน/รับราชการ	1	5
16. ทำนา/ค้าขาย/การศึกษา	1	2
17. ทำนา/รับจ้าง/การศึกษา	5	34
18. ทำนา/รับราชการ/ค้าขาย	1	5
19. ทำนา/รับราชการ/ทำงานในโรงงาน/การศึกษา	1	6
20. ทำนา/เลี้ยงสัตว์/ทำงานในโรงงาน/การศึกษา	1	7
รวม	90	395

ที่มา : จากข้อมูลการสำรวจ และเก็บข้อมูลขณะทำการศึกษาในหมู่บ้าน เดือนเมษายน 2537

หมายเหตุ การศึกษา :	นักเรียน, นักศึกษา
รับจ้าง :	การรับจ้างทั่วไป ไม่ได้ทำงานในโรงงาน
ค้าขาย :	การเปิดเป็นร้านอาหาร หรือรถเข็นขาย
เลี้ยงสัตว์ :	การเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อขาย หรือนำผลิตภัณฑ์จากสัตว์ไปขาย เช่น วัวนม, ไก่, เป็ด

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่า มีจำนวนครัวเรือนที่ประกอบกิจกรรม ที่มีรายได้หลักจากการทำกิจกรรมนอกภาคเกษตรเพียง 12 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 13.33 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 90 ครัวเรือน ภายในหมู่บ้าน และมีครัวเรือนที่แม้ว่าจะทำกิจกรรมในการประกอบอาชีพหลายประเภท แต่ยังคงพึ่งพิงรายได้หลักจากการผลิตในภาคการเกษตรทั้งสิ้นซึ่งแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมนอกภาคการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเพียงที่มาของรายได้เสริมสำหรับชาวบ้านเท่านั้น แต่รายได้เสริมส่วนนี้บางครั้งก็มากกว่ารายได้หลัก และยังเป็นรายได้ที่ใช้จับจ่ายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านอีกด้วย

จึงเห็นได้ว่า ในสภาพเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ชาวนาจะต้องทำงานเพิ่มขึ้น เพื่อหารายได้มาเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน และชาวนาส่วนใหญ่ยังมีการประกอบอาชีพมากกว่า 1 อย่าง หรือมีการปลูกพืชมากกว่า 2 ชนิดขึ้นไปในที่ดินเพื่อเก็บผลผลิตขาย และบริโภคในครัวเรือน กรณีของชาวบ้านที่มีอาชีพเฉพาะการทำนาอย่างเดียวซึ่งการกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงว่า ชาวนามีการปรับเปลี่ยนในวิธีการผลิต, วิถีชีวิต ตลอดจนด้านทัศนคติ ความคิดของตนเองถือว่าเป็นการที่ชาวบ้านรู้จักที่จะดัดแปลง หรือกระทำให้หลายๆ วิถีทาง เพื่อที่จะทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ในสภาพสังคม และเศรษฐกิจแบบใหม่ วิธีการกระทำดังกล่าว ย่อมถือได้ว่าเป็นการปรับตัวของชาวนาเอง โดยปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมจะเป็นตัวที่ช่วยให้ชาวนาบ้านดอนทรายเลือกตัดสินใจได้ว่า จะใช้วิธีการใด หรือวิถีทางอย่างไรนั่นเอง

ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรม

ลักษณะครอบครัว

หมู่บ้านดอนทรายจากที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วว่ามีลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆ แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือโดนทอง กลางจวง และตาลเรียง อยู่เป็นกลุ่มตามแนวเส้นถนนที่ตัดผ่านกลางหมู่บ้านและประมาณ 70% ของประชากรในหมู่บ้านเป็นคนไทยเชื้อสายลาวซึ่งมีความผูกพันในกลุ่มที่เรียกว่าเป็นพวกเดียวกันอยู่มาก ดูได้จากความสัมพันธ์ของแต่ละคน ในแต่ละครอบครัวที่มีความเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นญาติตามสายโลหิต (Consanguineal relative) หรือญาติตามการแต่งงาน (Affinal relative) อาจจะเป็นญาติสนิทบ้าง ญาติห่างๆ บ้าง หรือนับถือกันเสมอญาติบ้าง จึงรู้จักกันแทบทุกครัวเรือน เมื่อมีพิธีกรรมต่างๆ ของครัวเรือนใด ก็จะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

ครอบครัวถือว่าเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด และเป็นพื้นฐานให้กับชาวบ้านลักษณะครอบครัวของชาวบ้านดอนทราย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวลาวไซ่งั้น จะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย(Extended family) มากกว่าครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) จากข้อมูลการสำรวจ ขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา พบว่าจากจำนวน 90 ครัวเรือน มี 101 ครอบครัว¹⁰ ในจำนวนนั้นมีครอบครัวขยายร้อยละ 57.43 และครอบครัวเดี่ยว 42.57 ดังตารางแสดงที่ 4

¹⁰ ครอบครัว (Family) หมายถึงกลุ่มสังคมของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยสามี ภรรยา และบุตรอย่างน้อยต้องมีช่วงเวลาหนึ่งที่ได้อยู่ร่วมกัน และต่างมีสัมพันธ์ภาพต่อกันในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องตามกฎหมาย และ/หรือประเพณีของสังคมนั้นๆ (จากประสิทธิ์ สุวาสดีญาติ,ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบทางสังคม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535,หน้า 59.)

ส่วนครัวเรือน (Household)หมายถึงหน่วยของสังคมประกอบด้วยบุคคลทั้งหมดที่อาศัยอยู่ร่วมกันในที่เดียวกัน หรืออาณาบริเวณเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นบ้าน ห้องเช่า ฯลฯ อย่างไรก็ตามโดยอาจไม่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตต่อกัน ดังนั้นครัวเรือนจึงมีความหมายกว้างกว่าครอบครัว จึงอาจมีมากกว่า 1 ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันและยังครอบคลุมถึงครอบครัวทุกรูปแบบอีกด้วย

ตารางที่ 4 แสดงลักษณะร้อยละของครอบครัวของชาวบ้านดอนทราย

ลักษณะครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
ครอบครัวขยาย	58	57.43
ครอบครัวเดี่ยว	43	42.57
รวม	101	100.00

จะเห็นว่า ในหมู่บ้านมีความเป็นอยู่กันอย่างคร่ำเรื้อนขนาดใหญ่ เป็นครอบครัวขยายที่มีคนอาศัยอยู่ร่วมกันถึง 3 รุ่น คือ พ่อ แม่ ลูกชายที่แต่งงาน ภรรยาของลูกชายและลูกของลูกชาย บางคร่ำเรื้อนพบว่า มีพ่อ แม่ ลูกสาวที่แต่งงานสามีของลูกสาวและลูกของลูกสาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าการเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานของหนุ่มสาว และรองลงมาจะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่และลูกที่ยังไม่แต่งงาน ทั้งครอบครัวเดี่ยวหลายคร่ำเรื้อนยังมีได้แยกเป็นอิสระเนื่องจากยังมีความเกี่ยวโยง ผูกพันกับคร่ำเรื้อนของพ่อแม่ฝ่ายสามี หรือภรรยา ในลักษณะที่มีการอาศัยพึ่งพากันตลอด และในเรื่องของแรงงานในการผลิต เช่นทำนา, เลี้ยงวัวนม เป็นต้น โดยเฉลี่ยในแต่ละคร่ำเรื้อนจะมีสมาชิกคร่ำเรื้อนละ 5 - 6 คน

ภายในหมู่บ้านดอนทรายมีการแบ่งกลุ่มเครือญาติตามตระกูลใหญ่ ๆ โดยใช้คำว่า "สิงห์" นำหน้านามสกุลคล้ายกับชาวจีนที่ใช้ "แซ่" นำหน้าพบว่าที่หมู่บ้านนี้แบ่งเป็น 4 ตระกูลใหญ่ คือ สิงห์เรือง, สิงห์ล่อ, สิงห์ทองและสิงห์คา โดย 2 ตระกูลแรกจัดว่าเป็นชนชั้นผู้ทำว (ผู้เป็นผู้ปกครอง) ถ้าคนในสิงห์เดียวกัน จะถือว่ามีความเกี่ยวข้อง และเป็นญาติกันอันมีความผูกพันต่อกันจากบรรพบุรุษเดียวกัน และถือว่าเป็นการมีผีบรรพบุรุษเดียวกันดังนั้น หากมีพิธีกรรมต่างๆ คนในผีเดียวกัน (สิงห์เดียวกัน) จะมีการช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี จากการเก็บข้อมูลขณะทำการศึกษานในหมู่บ้านพบว่าในจำนวน 90 คร่ำเรื้อน มีชาวบ้านที่เป็นลาวโซ่งจำนวน 59 คร่ำเรื้อน คิดเป็นร้อยละ 65.56 และในจำนวนนี้มีคร่ำเรื้อนที่ใช้นามสกุล "สิงห์เรือง" มากที่สุดมีจำนวน 24 คร่ำเรื้อน คิดเป็นร้อยละ 40.68 ของจำนวนคร่ำเรื้อนที่เป็นลาวโซ่งทั้งหมด ดังปรากฏในตารางแสดงที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนร้อยละของครัวเรือนลาวโห่งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนทราย

ตระกูล	จำนวนครัวเรือน	คิดเป็นร้อยละ
สิงห์เรือ	24	40.68
สิงห์ล่อ	17	28.81
สิงห์ทอง	12	20.34
สิงห์คา	6	10.17
รวม	59	100.00

ภายในครอบครัวของชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่จะได้รับความเคารพนับถือจากลูกหลานและทำหน้าที่ดูแลบ้านเลี้ยงหลานทำงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ ผู้ชายที่อาวุโสที่สุดจะเป็นหัวหน้าครัวเรือน สมาชิกทุกคนในบ้านจะช่วยกันทำมาหากินทำนา เลี้ยงสัตว์ ไร่จ้างทั่ว ๆ ไป ฯลฯ เมื่อว่างจะไปเที่ยวหาจับปลา, กบ สัตว์เล็กอื่น ๆ หรือเก็บผักมาไว้เป็นอาหารบริโภคหรือขาย เป็นรายได้แก่ครัวเรือน ในด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็คนั้นชาวบ้านจะให้การอบรมเลี้ยงดูแก่เด็กชาย - หญิง ด้วยความรักใคร่เท่าเทียมกัน พ่อแม่ที่เป็นลาวโห่งไม่นิยมเขียนตีสูกมักใช้การว่ากล่าวสั่งสอนด้วยวาจามากกว่า และถือเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะเป็นผู้ให้การอบรม เลี้ยงดูสั่งสอนลูกยกเว้นกรณีสำคัญจะยกให้เป็นหน้าที่ของพ่อที่ต้องตัดสินใจหรือลงโทษ เช่น ลูกทำผิดโดยการลักขโมยของผู้อื่น เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านที่เป็นลาวโห่งมักให้ความสำคัญแก่ลูกชายมากกว่าลูกสาว ทั้งนี้เพราะลูกชายจะต้องเป็นผู้เลี้ยง และสืบต่อผีบรรพบุรุษต่อไป เมื่อพ่อแม่ตายลง (Patrilineal) ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานไปแล้วก็ต้องไปนับถือผีทางฝ่ายสามี และเลี้ยงผีทางฝ่ายสามีต่อไปจะกลับมาร่วมพิธีกรรมกับทางบ้านพ่อแม่ของตนเองอีกไม่ได้ ยกเว้น กรณีที่ตัวเองเป็นลูกสาวคนเดียวหรือพ่อแม่มีลูกเพียงคนเดียว ก็จะให้เลี้ยงผีบรรพบุรุษไว้ชั่วคราว โดยปลุกบ้านเล็กๆ ที่เรียกว่า "ตูบ" ไว้ข้างๆ บ้านรอเมื่อมีลูกชายก็ให้ลูกชายรับเลี้ยงแทน จากการสำรวจโดยการสอบถามจากชาวบ้านทั่วไปพบว่าชาวบ้านที่เป็นลาวโห่งต้องการมีลูกชายมากกว่า ถ้าเลือกได้ ทั้งนี้เป็นผลจากความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวลาวโห่งนั่นเอง ส่วนชาวบ้านที่เป็นคนไทย และคนจีนนั้น ไม่เลือกว่าลูกจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ทั้งสิ้น

ในด้านการแต่งงาน พ่อแม่เปิดกว้างให้อิสระแก่หนุ่มสาวในการเลือกคู่ครองอย่างเต็มที่ แต่นิยมให้แต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน¹¹ โดยหนุ่มสาวจะเลือกคู่ครองกันเองตามความพอใจพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่จะไม่ขัดขวาง เพียงแต่ให้คำแนะนำเวลาที่หนุ่มสาวหรือลูกมาปรึกษาเท่านั้น การแต่งงานไม่มีข้อห้ามว่าต้องแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน หรือต้องแต่งงานกับคนลาวโซ่ง, คนจีน หรือคนไทยด้วยกันเท่านั้น หนุ่มสาวจะแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านหรือนอกกลุ่มก็ได้แต่ที่หมู่บ้านคอนทราย จากการศึกษาพบว่า หนุ่มสาวมักแต่งงานกับคนลาวโซ่งด้วยกัน และอยู่ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง มีเพียงส่วนน้อยที่แต่งงานกับคนที่อยู่นอกหมู่บ้านในที่ห่างไกลและมักจะไม่ได้ตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านแต่ไปอยู่ที่อื่น ขณะเดียวกันพบว่ามี การแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน โดยมากจะเป็นครอบครัวที่มีบุตรคนเดียว

นอกจากนี้ภายในสังคมหมู่บ้านคอนทรายยังไม่จำกัดว่าจะเป็นคนละฐานะหรือชนชั้น (ตามความเชื่อของชาวลาวโซ่ง) แต่ขอให้เป็นคนดี ขยันหมั่นเพียร ทำมาหากิน อย่างไรก็ตามในกรณีของชาวบ้านที่เป็นชาวลาวโซ่ง พบว่ามี การแต่งงานของคู่สมรสที่เป็นลาวโซ่งด้วยกันหลายคู่ที่เกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ทั้งนี้เพราะสังคมลาวโซ่งไม่มีข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานในหมู่เครือญาติคนเฒ่าคนแก่นิยม และพอใจให้ลูกหลานแต่งงานกันในหมู่เครือญาติด้วยกัน เพราะทรัพย์สินที่ดินที่นาที่มีอยู่จะได้ไม่ต้องถูกแบ่ง แต่มีข้อห้ามว่า เครือญาติที่แต่งงานกันได้นั้นจะต้องเป็นญาติต่างฝั่งกันเท่านั้น และเครือญาติสายโลหิตหรือเครือญาติฝั่งเดียวกันไม่นิยมแต่งงานกันเพราะถือว่าใกล้เคียงกันมาก และยังถือว่าเป็นการทำผิดต่อผีบรรพบุรุษ เป็นสิ่งไม่ดี แต่อาจมีการอนุโลมบ้าง หากเป็นญาติห่าง ๆ หรือญาติที่ได้มาหลังจากการรับเข้า เช่น เป็นบุตรบุญธรรม เป็นต้น นั้นแสดงว่าในเรื่องของข้อห้ามในการแต่งงานนั้น ชาวบ้านคอนทรายที่เป็นลาวโซ่ง จะห้ามให้มีการแต่งงานกับญาติสายโลหิต หรือฝั่งเดียวกันที่มีความใกล้เคียงกันดังตารางแสดงที่ 6

¹¹ คำสัมภาษณ์ นายชอบ สิงห์ทอง ผู้เฒ่าวัย 78 ปี อดีตเป็นผู้นำหมู่บ้านคอนทราย ปัจจุบันเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม.

ตารางที่ 6 แสดงร้อยละความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือน เกี่ยวกับการแต่งงานกับ
เครือญาติเดียวกัน

ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
ห้ามการแต่งงานกับญาติเดียวกัน	72	80.00
ญาติเดียวกันแต่งงานกันได้	8	8.89
ไม่มีความคิดเห็น	10	11.11
รวม	90	100.00

จากตารางแสดง เป็นการเลือกสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนของชาวบ้าน ที่เป็นลาวโซ่งของหมู่บ้านดอนทราย ขณะทำการศึกษพบว่าจากจำนวน 90 ครัวเรือนมีจำนวนครัวเรือนที่ไม่ให้มีการแต่งงานกับเครือญาติเดียวกันจำนวน 72 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 80 ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีความคิดเห็นใดๆ ในเรื่องการแต่งงานมักเป็นครัวเรือนที่เพิ่งตั้งใหม่ อายุยังไม่มากทั้งถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่ ทั้งยังไม่ค่อยรู้ในเรื่องประเพณีในการนับถือผี จึงไม่รู้ในเรื่องข้อห้ามในการแต่งงานของลาวโซ่ง

ชีวิตการแต่งงานในสังคมบ้านดอนทรายนิยมเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว และไม่นิยมการหย่าร้าง หากต้องมีการหย่าร้างกันจริงๆ ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะช่วยกันเกลี้ยกล่อม ถ้าไม่สำเร็จก็จะพากันไปหาผู้ใหญ่บ้าน หรือไปที่ทำการอำเภอแล้วแยกกันอยู่ ส่วนบุตรจะแบ่งกันรับผิดชอบ โดยบุตรส่วนมากมักเลือกอยู่กับแม่มากกว่าพ่อ ในกรณีของชาวบ้านที่เป็นลาวโซ่ง ผู้หญิงจะกลับไปใช้นามสกุลเดิมและนับถือผีทางพ่อของตนเช่นเดิม สำหรับลูกที่แม่จะอยู่กับแม่ แต่ก็คงต้องสืบผีทางฝ่ายพ่อเช่นเดิม เพราะถือว่าเป็นคนของตระกูลอื่น เนื่องจากยังคงใช้นามสกุลของพ่ออยู่ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีการหย่าร้างกันเพียง 4 รายเท่านั้น¹² ซึ่งถือได้ว่ากรณีการหย่าร้างที่พบในหมู่บ้านมีน้อยมาก แต่ถ้าเป็นมาจากการที่สามี

¹² จากการสัมภาษณ์ นายเรียง สิงห์ล่อ ผู้เฒ่าวัย 68 ปี.

หรือภรรยาตาย จะมีการแต่งงานใหม่นั้นไม่มีข้อห้าม โดยมากชาวบ้านดอนทรายจะไม่นิยมแต่งงานกับพ่อม่ายหรือแม่ม่าย ด้วยเหตุว่าจะถูกครหา หรือถูกพูดจากระทบกระทั่งตลอดเวลาเป็นที่รำคาญใจทั้งยังถูกกีดกันออกจากสังคมอีก ดังนั้นหากจะต้องแต่งงานใหม่เกิดขึ้นอีกสำหรับพ่อม่าย หรือแม่ม่ายก็มักออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่นอกหมู่บ้านสำหรับแม่ม่ายที่จะแต่งงานใหม่ ต้องออกจากผีของสามีเดิมที่นับถือเสียก่อน (สามีตาย) จึงจะแต่งงานใหม่ต่อไปได้ ถ้าหากไม่แต่งงานก็จะอยู่บ้านพ่อแม่สามี หรือบ้านเดิมของตน จากการสอบถามพบว่าชาวลาวโซ่งนิยมให้ลูกหลานแต่งงานเมื่อถึงวัยที่สมควรแต่งงานได้ หากไม่แต่งงานก็จะถูกติฉินนินทาจากเพื่อนบ้านต่างๆ และมักถูกเรียกว่า "ลูกสาวป่าสาว" อันหมายถึงผู้ที่ไม่ได้ผ่านพิธีการแต่งงาน¹³

ในเรื่องของการเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน พบว่าแต่เดิม ชาวบ้านที่เป็นลาวโซ่งจะต้องมีการ "อาสา" ¹⁴ ซึ่งหมายถึงการที่ฝ่ายชายตกลงที่จะอยู่รับใช้หรือช่วยทำงานให้กับครอบครัวของพ่อตาแม่ยาย เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระ และช่วยทำงานเพิ่มผลผลิตให้กับครัวเรือนฝ่ายหญิง โดยการอาสาจะมีระยะเวลาไม่กี่ปี ฝ่ายพ่อ แม่ผู้หญิงจะเป็นผู้กำหนด อาจจะเป็นปี หรือ 2 - 3 ปี ที่เป็นเช่นนี้ เพราะแต่เดิมไม่ได้มีการเรียกสินสอดเป็นเงินทองมากอย่างในปัจจุบัน เมื่อมีการอาสาครบกำหนด ฝ่ายชายจะนำภรรยามา "เข้าผี" ที่บ้านพ่อแม่ของตนเอง และอยู่ในบ้านฝ่ายชายเป็นการถาวรจนกว่าจะแยกครอบครัวไปอยู่ตามลำพังหรือจนกว่าลูกชายของบ้านคนถัดไปจะแต่งงาน และนำสะใภ้เข้ามาใหม่ ปัจจุบันพบว่าการอาสาในหมู่บ้านไม่มีปรากฏอีกแล้ว มีการเรียกสินสอดจากฝ่ายชายโดยค่าสินสอดที่เรียกเก็บจากฝ่ายชายนั้นตามแต่จะตกลงกันทั้ง 2 ฝ่าย ภายหลังการแต่งงานฝ่ายชายจะนำภรรยามาทำพิธีเข้าผีที่บ้านพ่อแม่ของตนเอง และอยู่ในบ้านพ่อแม่ของตนจนกว่าจะแยกครอบครัว หรืออาจจะไปอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิง กรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวคนเดียว และยังพบว่าคู่สมรสบางรายก็แยกครอบครัวออกมาเองตามลำพัง โดยมีได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายใด ๆ เลย แต่กรณีนี้ก็พบน้อยจากการสอบถามมีเพียง 3 - 4 คู่เท่านั้น เป็นคู่สมรสที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างคนนอกกลุ่ม คือ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้เป็นคนลาวโซ่งภายในหมู่บ้าน จากข้อมูลการสำรวจขณะผู้วิจัยเข้าไปศึกษา พบว่ามีคู่สมรสใหม่จำนวน 68 คู่ ซึ่งเป็นทั้งคนไทย, จีน และลาวโซ่ง ในจำนวนนี้มี การเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน ดังตารางแสดงที่ 7 ดังนี้

¹³ จากการสัมภาษณ์ นางจันทร์ สิงห์ล่อ แม่เฒ่าวัย 86 ปี.

¹⁴ จากการสัมภาษณ์ นางชอบ สิงห์ทอง ผู้เฒ่าวัย 78 ปี.

ตารางที่ 7 แสดงร้อยละการเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานของคู่สมรสใหม่

ที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน	จำนวน (คู่)	ร้อยละ
อยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายสามี	42	61.76
อยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายภรรยา	17	25.00
คู่สมรสหาซื้อที่ดินเอง	9	13.24
รวม	68	100.00

จากตารางแสดงจะเห็นว่า ส่วนใหญ่นั้นคู่สมรสใหม่มักจะเลือกที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงานกับพ่อแม่ฝ่ายชายมีจำนวน 42 คู่คิดเป็นร้อยละ 61.76 และรองลงมาคู่สมรสจะเลือกอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงจำนวน 17 คู่ คิดเป็นร้อยละ 25.00 จึงอาจกล่าวได้ว่า ที่อยู่อาศัยของคู่สมรสใหม่ของหมู่บ้านดอนทรายจะเป็นแบบปิตาลัย (Patrilocal residence) ซึ่งหากครัวเรือนของฝ่ายชายมีสมาชิกมาก หรือมีการแต่งงานน้องสะใภ้เข้าบ้าน หรือบ้านคับแคบครอบครัวของลูกชายอาจแยกไปปลูกบ้านใหม่อยู่ต่างหาก

ในเรื่องของการแบ่งมรดกนั้น พบว่า ชาวบ้านดอนทรายส่วนใหญ่จะมีการแบ่งให้แก่ลูกทั้งชาย - หญิงเท่าๆ กัน โดยส่วนมากบ้าน และที่ดินที่ปลูกบ้านของพ่อแม่จะสืบทอดเป็นของลูกชาย อาจจะเป็นลูกชายคนโต หรือลูกชายคนสุดท้องที่แต่งงานแล้ว และนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้าน ลูกที่เลี้ยงพ่อแม่ยามแก่เฒ่าจนตาย จะได้รับทรัพย์สินมรดกในส่วนของบ้าน ที่ดินที่ปลูกบ้านและที่ดินส่วนของพ่อแม่ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น เครื่องมือทำการเกษตร เป็นต้นลูกๆ จะได้รับสิทธิในการถือครองที่ดินทำกินของพ่อแม่ ภายหลังจากพ่อแม่ตายจากไปแล้ว หากในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ มรดกที่เป็นที่ดินแม้จะถูกแบ่งให้แก่ลูกๆ ไปแล้วแต่ลูกๆ ยังคงต้องมาช่วยพ่อแม่ทำงานในส่วนของที่ดินของพ่อแม่และยังถือว่าที่ดินนั้นยังเป็นของส่วนรวมของครัวเรือน ดังนั้นลูกทั้งชาย - หญิง และครอบครัวจึงทำกินร่วมกันในที่ดินของพ่อแม่ ครั้นพ่อแม่ตายลงจึงจะแยกกันไปทำกินในที่ดินของตนตามที่ได้รับ และปลูกบ้านขึ้นใหม่บนที่ดินของตนเอง

ในสังคมของชาวบ้านดอนทราย มีชาวบ้านที่เป็นลาวโซ่งมีการสืบมรดกในเรื่องการเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ โดยในสังคมของชาวลาวโซ่ง ผู้ที่จะสามารถเป็นผู้ที่สืบทอดการเลี้ยงผีและสืบผีบรรพบุรุษได้ก็คือ ลูกชาย และลูกหลานจะนับถือผีทางฝ่ายพ่อ หรือฝ่ายชายเป็นสำคัญ จึงอาจถือได้ว่าการเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นการสืบทอดมรดกทางสังคมของชาวลาวโซ่งซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการเคารพบูชาบรรพบุรุษในบรรดาญาติผีเดียวกัน (ผู้ที่มีผีบรรพบุรุษเดียวกัน) มีการช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ และร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือนที่จัดขึ้นโดยผู้เป็นลูกชายที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดการเลี้ยงผีบรรพบุรุษภายหลังจากพ่อแม่ของตนเสียชีวิต เป็นต้น สำหรับลูกสาวก็ต้องไปเข้าผีบรรพบุรุษฝ่ายสามีแทน แต่มีข้อยกเว้นกรณีที่ครอบครัวมีลูกสาวคนเดียว ภายหลังจากแต่งงานแล้ว และยังไม่มียูชาย เมื่อพ่อแม่ตายก็อนุโลมให้ลูกสาวเลี้ยงผีบรรพบุรุษไปชั่วคราว แต่จะสืบผีไม่ได้จนกว่าลูกสาวจะมีลูกชายมารับหน้าที่สืบผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษแทนแม่ซึ่งจะจำเป็นต้องมีลูกชายมากกว่า 1 คนโดยมอบหมายว่าให้ลูกชายคนใดคนหนึ่งสืบทอดรับเลี้ยงผีบรรพบุรุษทางฝ่ายแม่ เป็นกรณีพิเศษ ส่วนลูกชายที่เหลือก็จะสืบผีและเลี้ยงผีทางฝ่ายพ่อ ซึ่งหากไม่มีลูกชาย หรือหลานชายก็อาจจะขอลูกชาย หรือหลานชายของญาติผีเดียวกันมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อที่จะสืบผีบรรพบุรุษต่อไป

ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเป็นอยู่

ในตอนต้นได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า อาหารการกินของชาวบ้านดอนทราย จะมีลักษณะเช่นเดียวกับคนไทยภาคกลางทั่วๆ ไป นั่นคือ มีการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ผู้เฒ่าบางคนเล่าว่า 15 สมัยก่อน ประชากรที่อาศัยอยู่เป็นคนลาวโซ่ง จึงมีการบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลักและใช้เลี้ยงแขกในงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน ฯลฯ อาหารที่จะนำมาบริโภคกับข้าวมักหาได้จากในท้องถิ่นที่มี หรือใช้วิธีแลกเปลี่ยนกันเอง ต่อมาเมื่อป่าถูกทำลายไปหมด และน้ำท่าไม่ค่อยมี ทำให้การหาของกินยากลำบากประกอบกับมีถนนตัดเข้าสู่หมู่บ้านสะดวกสบายขึ้นกว่าแต่เดิม จึงนิยมออกไปซื้อหาจากภายนอก หรือมีรถขายอาหารวิ่งเข้ามาขายในหมู่บ้านทุกวันประกอบกับชาวบ้านต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ชีวิตเร่งรีบขึ้น จึงไม่ค่อยมีเวลาหุงหาอาหาร ก็ใช้วิธีซื้อ

15 จากการสัมภาษณ์ นายเวียง สิงห์ลล อติตผู้ใหญ่บ้านดอนทรายวัย 67 ปี.

จากร้านค้า นอกจากนี้ จากกรที่ได้เข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้าน ขณะศึกษาจึงพบว่าอาหารหลักที่ขาดไม่ได้ทุกมื้อของชาวบ้าน ก็คือ จะต้องมึ่น้ำพริก ผักจิ้ม และชาวบ้านยังรู้จักการเก็บถนอมอาหารไว้กินนานๆ เช่น การทำปลาเค็มตากแห้ง การทำน้ำปลา เป็นต้น

ทางด้านของภาษา แม่หมู่บ้านดอนทรายจะประกอบไปด้วยประชากรที่มีเชื้อสายต่างกัน มาอยู่รวมกัน และมีการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะชาวลาวโซ่งจะมีภาษาพูด และเขียนเป็นของตนเอง เรียกว่า "ภาษาลาวโซ่ง" ซึ่งเป็นภาษาไทยดำนั่นเอง มีสำเนียงการพูดเพี้ยนมาจากลาวเวียงจันทร์ ที่อยู่ทางภาคเหนือไม่มากนัก ทั้งมีตัวหนังสือคล้ายของชาวลาว มีระเบียบภาษาและไวยากรณ์เช่นเดียวกับของไทย¹⁶ และเป็นภาษาที่จัดอยู่ในตระกูลภาษาไทย สาขาตะวันตกเฉียงใต้¹⁷ ชาวลาวโซ่งจะใช้ภาษาโซ่งสื่อสารกันเองภายในหมู่บ้านด้วยกัน แต่เมื่อติดต่อกับคนนอกกลุ่มจะใช้ภาษาไทยภาคกลาง ส่วนคนแก่อายุมาก ๆ และเด็กที่อายุไม่เกิน 5 ขวบ ซึ่งยังไม่เข้าเรียนจะพูดภาษาไทยไม่ชัดเจนนัก เพราะผู้เฒ่าผู้แก่จะใช้ภาษาโซ่งพูดกับลูกหลาน ส่วนชาวจีนที่อยู่ในหมู่บ้านดอนทรายก็คงใช้ภาษาไทยเช่นกัน เพราะอยู่กันมานาน จนบางคนสามารถพูดภาษาโซ่งได้ก็มีจึงเห็นว่าในเรื่องของภาษาที่ใช้สื่อสารไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใดต่อชาวบ้านดอนทราย เพราะคนส่วนใหญ่สามารถพูด และเขียนภาษาไทยได้ดี

ในด้านการแต่งกายพบว่าโดยทั่วไปจะมีการแต่งกายที่เหมือนกับคนไทยภาคกลาง แต่ในส่วนของชาวลาวโซ่งจะแตกต่างจากผู้อื่น กล่าวคือเครื่องแต่งกายสำหรับชาวลาวโซ่งทั้งหญิงชายจะนิยมแต่งชุดสีดำหรือสีครามเข้มเรียกว่า "ลาวซ่งดำ" จะพบเห็นการแต่งกายของชาวลาวโซ่งมี 2 แบบ คือ

แบบที่หนึ่งเป็นชุดแต่งกายที่ใช้ประจำวัน โดยผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาสั้นสีดำ เรียกว่า "ซ่งขาเต้น" สวมเสื้อแขนกระบอกแขนยาวสีดำรัดข้อมือผ่าหน้าติดกระดุมเงินประมาณ 10 - 15 เม็ด เรียกว่า "เสื้อโท" ส่วนผู้หญิงจะใช้ผ้าซิ่นลายแดงโมสีครามเข้ม เสื้อแขนยาวผ่าหน้าติดกระดุม 9- 10 เม็ด เรียกว่า "เสื้อก้อย" เวลานุ่งซิ่นของผู้หญิงโซ่งจะต่างจากคนไทยคือลาวโซ่ง

¹⁶ พ.สินธุเสก. 2500. 3.

¹⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ. 2521. 20.

จะไม่ขมวดชายพกไว้ด้านข้างของเอว แต่จับผ้ามาทบกันตรงกลางไว้จับแยกจากกัน แล้วขมวดไว้ตรงหน้าท้องหรือใช้เข็มขัดคาดไว้ ดึงขึ้นข้างหน้าให้สูงกว่าด้านหลังเพื่อสะดวกในการเดินและทำงาน และหญิงที่แต่งงานแล้ว บางรายก็จะใช้ผ้าคาดอกเรียกว่า "ผ้าเปียว" เนื่องจากอากาศร้อนก็ได้¹⁸ ในปัจจุบันจะพบว่าผู้ที่แต่งชุดดังกล่าวเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ 10 - 12 รายเท่านั้น จึงไม่เป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ โดยให้เหตุผลว่าร้อนไม่กระชับตัวเวลาทำงานและที่สำคัญไม่มีผู้ที่ทอผ้าได้ เพราะผู้ที่ทอผ้าได้ก็ชราเกินกว่าจะมานั่งทอได้ทั้งไม่มีเวลาทอผ้าเองอีกด้วย เมื่อจะไปหาซื้อจากที่อื่นราคาก็แพงมากราคาชุดละ 700 - 850 บาท สถานที่ไปซื้อได้คือที่บ้านเกาะแรต อ.บางเลน จ.นครปฐมและสถานที่ดังกล่าวก็อยู่ไกลต้องใช้เวลาเดินทางไปกลับเกือบทั้งวันเลย

แบบที่สองเป็นชุดแต่งกายที่ใช้ใส่ในโอกาสพิเศษโดยทั้งหญิง และชายมีเสื้อสีดำยาวคลุมตะโพกเรียกว่า "เสื้อฮี" และใส่กางเกง (ผู้ชาย) หรือซิ่นทับ (ผู้หญิง) เสื้อฮีจะใช้ในพิธีกรรมบางอย่างคือ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ โดยหากเป็นพิธีศพจะใส่กลับอีกด้านคือ จะใส่ด้านในของตัวเสื้อคลุมออกนอก ในผู้หญิงลาวโซ่งที่แต่งงานแล้วทุกคนจะต้องมี เพราะต้องใช้สวมใส่เมื่อมีพิธีกรรมดังกล่าวทุกครั้ง หากผู้เป็นเจ้าของเสื้อถึงแก่กรรมลง จะใช้เสื้อฮีห่อศพของผู้ตาย และเผาพร้อมกับศพด้วย (ดูภาพที่ 17 ในภาคผนวก ค.)

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการคือ "ทรงผม" ผู้หญิงลาวโซ่งนิยมไว้ผมยาวเกล้ามวย ผู้เฒ่ารายหนึ่งเล่าว่า¹⁹ ทรงผมของผู้หญิงจะใช้เป็นข้อสังเกตได้ในเรื่องของการแต่งงาน โดยหญิงสาวจะเกล้ามวยสูง หากเป็นหญิงที่แต่งงานแล้วจะเกล้าผมมวยต่ำ ในการเกล้าผมจะมีปิ่นเสียบปักไว้ ซึ่งทำมาจากโลหะจำพวกเงิน, ทองเหลือง หรือนาคก็ได้ตามแต่ฐานะจะอำนวยให้ ส่วนผู้ชายจะตัดผมสั้นเกรียนติดหนังศีรษะแบบเดียวกับพลทหาร, ตำรวจ และนิยมให้มีการสักตามตัว แขน และขาด้วย

¹⁸ จากการสัมภาษณ์ และอธิบายของ นางจันทร์ สิงห์ลอ แม่เฒ่าวัย 86 ปี.

¹⁹ จากการสัมภาษณ์ นายเวียง สิงห์ลอ ผู้เฒ่าวัย 67 ปี.

ในปัจจุบันพบว่าผู้มีที่มีทรงผมแบบลาวไซ่งจำนวน 47 ราย เป็นชาย 19 ราย หญิง 28 ราย ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่มีวัยตั้งแต่ 54 ปีขึ้นไปไม่พบเห็นทรงผมดังกล่าวในคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่จะนิยมมีทรงผมตามแบบสมัยใหม่ ส่วนในหญิงสูงอายุจะนิยมตัดผมสั้นแบบดอกกระพุ่ม หรือตัดสั้นเป็นลอน โดยจะไปทำผม และตัดผมในอำเภอเมืองนครปฐม เพราะภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงไม่มีร้านทำผมเลย

ศาสนา ความเชื่อ และประเพณี

บ้านดอนทราย แม้ว่าจะประกอบไปด้วยคนที่มีเชื้อสายบรรพบุรุษเป็นชาวลาวไซ่งเป็นส่วนใหญ่ จากการสำรวจพบว่าทุกคนนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ควบคู่ไปกับการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวลาวไซ่ง และมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมทั้งเรื่องของ "ขวัญ" เช่นเดียวกับชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มของไทยชาวบ้านจะมีความผูกพันกับพุทธศาสนา ซึ่งมีวัด เป็นศูนย์กลางความยึดเหนี่ยวมาช้านานนับแต่ครั้งอดีต ปัจจุบันแม้ว่าวัดจะทำหน้าที่ต่างๆ ต่อสังคมลดน้อยลงไป แต่ยังคงมีอิทธิพล และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก เนื่องจากภายในบริเวณวัดเป็นสถานที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างสำคัญ ๆ หลายอย่าง เช่น โรงเรียน, ประปาหมู่บ้าน เป็นต้น และวัดยังเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของบรรดาชาวบ้าน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเอง ภายในหมู่บ้านดอนทรายมีวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 1 วัด คือวัดรางสระกะเทียมซึ่งได้มีการปลูกสร้างขึ้นใหม่แทนวัดเดิมเมื่อปี พ.ศ. 2489 จากคำบอกเล่าของบรรดาผู้ที่รู้ประวัติวัดรางสระกะเทียมได้เล่าว่า 20 แต่เดิมนั้นวัดตั้งอยู่ห่างไกลบ้านเรือนผู้คนออกไปกลางทุ่งนา ใกล้เคียงบริเวณหนองน้ำปลูกสร้างเป็นศาลาไม้ธรรมดาเมื่อปี พ.ศ. 2464 มีพระภิกษุจำวัด 1 รูป วัดมีอาณาเขตพื้นที่ 5 ไร่เศษ แต่ปรากฏว่าจะมี

²⁰ จากคำบอกเล่าของนายทองเพ็ ่อง กระดั่งงา อดีตครูใหญ่ โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม ปัจจุบันอายุ 78 ปี และพระอธิการธงทิพย์ ปักสลโร (สิงห์เรือง) เจ้าอาวาสวัดรางสระกะเทียม.

น้ำท่วมเสมอในช่วงฤดูฝนทำให้การคมนาคมไม่สะดวก ชาวบ้านจึงมีความคิดว่าควรมีการปลูกสร้างวัดขึ้นใหม่ แทนวัดเดิมที่ทรุดโทรมมากแล้ว โดยให้มีอาณาเขตใกล้ที่พักอาศัยของผู้คนในหมู่บ้านดอนทราย ดังนั้นจึงมีการร่วมสละทุนทรัพย์ และแรงงานช่วยกันสร้างวัดขึ้นมาใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2489 ดังที่ปรากฏอยู่ตรงทุกวันนี้ (ดูประวัติวัดรางสระกะเทียม ส่วนภาคผนวก ก.)

ปัจจุบันวัดรางสระกะเทียมมีเนื้อที่ 8 ไร่ 2 งาน มีพระอธิการรงทิพย์ ปภัสสโร (เดิมนามสกุลสิงห์เรือง) เป็นเจ้าอาวาส มีพระภิกษุจำพรรษา 5 รูป หลังออกพรรษามีเฉพาะพระเจ้าอาวาสจำวัดอยู่เท่านั้น มีลูกศิษย์ 2 คน เป็นลูกหลานชาวบ้านที่กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนวัดรางสระกะเทียมนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีมรรคทายก 2 คน คือนายจรัส สิงห์ทอง(ผู้ใหญ่บ้านดอนทราย) กับนายสุข สิงห์ล่อ รวมทั้งคณะกรรมการวัดอีก 12 คน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบกิจการต่างๆ ของวัด โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นประธาน ภายในอาณาเขตวัดมีโบสถ์ วิหาร หอระฆังศาลาการเปรียญ และเมรุสำหรับเผาศพที่ทำด้วยอิฐถือปูน บ่งบอกอาณาเขตของวัดด้วย (ดูภาพที่ 19 ภาคผนวก ค.)

ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่ทุกวันตอนเช้าจะลุกขึ้นหุงหาอาหาร เพื่อนำมาใส่บาตรพระที่บิณฑบาตรในตอนเช้า และทุกวันพระจะไปตักบาตรที่วัด ฟังเทศน์ฟังธรรม และถือศีลภาวนาที่วัด สำหรับลูกหลานที่เป็นผู้ชาย เมื่อครบอายุที่จะบวชได้ จะจัดพิธีบวชให้ทันที และต้องบวชอยู่จนได้พรรษา แต่มีบางรายที่มีความจำเป็นต้องกลับไปทำงาน จะลาสิกขาบทไปก่อน

นอกจากการนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวลาวไซ่งยังมีการนับถือผี และมีความเชื่อในเรื่องของขวัญยังคงมีอยู่ และให้ความสำคัญเท่าๆ กับการนับถือพุทธศาสนา การนับถือผีของชาวลาวไซ่งมีมากมายหลายประเภทซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้²¹

²¹ จากการสัมภาษณ์นายชอบ สิงห์ทอง ผู้เฒ่าวัย 78 ปี ผู้นำในการทำพิธีต่าง ๆ

1) แถน หรือผีฟ้าโดยเชื่อว่าแถน เป็นเทพบนสวรรค์ สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ได้ ชาวบ้านต้องปฏิบัติตนตามความประสงค์ของแถนเพื่อแถนจะได้คุ้มครองให้ตน และคนในครัวเรือนมีความสุขและหากไม่ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความต้องการของแถน แถนจะบันดาลให้เจ็บป่วย และประสบเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้

2) ผีบ้านผีเมือง โดยชาวบ้านเชื่อว่าในแต่ละที่จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ และจะคุ้มครองบ้านเมืองของตน ดังนั้นจึงมีการสร้าง "ศาลหมู่บ้าน" ชาวบ้านดอนทรายเรียกว่า "ศาลเจ้าปู่" หรือศาลเจ้าพ่อ "ปู่เสน" เป็นศาลที่ตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน และจะมี พิธีกรรม เช่นไหว้ทุกปี (ดูภาพที่ 20 ในภาคผนวก ค.)

3) ผีป่า ผีเขา โดยเชื่อว่าตามป่าเขา ถ้าธรรจะมีเจ้าคุ้มครองอยู่ดังนั้นเมื่อจะต้องเดินทางเข้าป่าจะต้องมีการระมัดระวัง มิเช่นนั้นอาจหลงทางจนเป็นไข้ป่าตาย

4) ผีบรรพบุรุษ ชาวลาวโซ่งเรียกว่า "ผีเรือน" มีการจัดห้องไว้ให้เฉพาะ เรียกว่า "กะล่อหอง" หรือกว๋านมีการจัดพิธีกรรมเช่นไหว้เป็นประจำทุกเดือนและจัดให้มีพิธีใหญ่ร่วมกันทั้งตระกูลผีเดียวกันทุก 2 - 3 ปี มีการฆ่าแม่หมูเพื่อใช้ในพิธี และเลี้ยงคนในตระกูลอื่นที่มาร่วมในพิธีกรรม

ส่วนความเชื่อในเรื่องของ "ขวัญ" นั้นชาวลาวโซ่งมีความเชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา และให้มีขวัญประจำตัวทั้งหมด 32 ขวัญ ถ้าตกใจ หรือป่วยไข้ขวัญจะไม่อยู่กับตัว จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญ ชาวบ้านเรียกว่า ทำพิธีสูขวัญ และเมื่อตายก็ต้องมีการส่งขวัญกลับไปสู่แถนเช่นกัน หรือผู้นำพิธีกรรมจะต้องเป็นผู้ที่ถูกเลือกจากแถน อาจเป็นพ่อมดหรือแม่มดที่รู้ในเรื่องของพิธีกรรมเป็นอย่างดี ลาวโซ่งจะให้ความสำคัญในการทำขวัญให้กับลูกชาย ที่เรียกว่า"ขวัญหัว" ซึ่งเป็นการนำขวัญพ่อแม่ (ผีบรรพบุรุษ) มาสู่ลูกชาย ดังนั้นพิธีกรรมจึงถูกจัดขึ้นเพื่อมอบหมายให้แก่ผู้ที่จะสืบต่อไปจากพ่อแม่ที่ตายลง พิธีกรรมจึงจัดในห้องของผีเรือน (กะล่อหอง หรือกว๋าน) เท่านั้น ในปัจจุบันจะพบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องขวัญน้อยมาก หรือพบได้ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการทำพิธีกรรม เพราะในหมู่บ้านไม่มีผู้ที่เป็นหรือรู้พิธีกรรมที่เรียกว่า พ่อมด แม่มด หากจะทำพิธีกรรมในการสูขวัญ ก็ต้องไปว่าจ้าง พ่อมด แม่มดจากที่อื่นมาทำพิธีให้ โดยคิดในราคาว่าจ้างต่อครั้งประมาณ 1,500 - 2,000 บาท นอกจากสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการทำพิธีแล้ว ในคนรุ่นใหม่มักจะไม่เชื่อในเรื่องของขวัญทำให้พิธีกรรม และความเชื่อในเรื่องขวัญจึงนับวันมีแต่จะลดน้อยลง และหมดไปในที่สุด

ในด้านของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านดอนทรายนั้น จากข้อมูลในด้านต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงมาบ้างแล้วนั้น คงจะพอเห็นภาพรวมของหมู่บ้านได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากมาย และส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างลดความสำคัญไป พิธีกรรมบางอย่างมีการดัดแปลง ปรับปรุงให้กระชับเข้า และบางอย่างก็หายไปเช่น พิธีทำขวัญ, พิธีแต่งงานที่มีการอาสา, พิธีการลงช่วง เป็นต้น และแม้แต่รูปแบบการแต่งกายก็มีการหันมานิยมแต่งกายแบบคนไทยภาคกลางทั่วๆ ไป ถึงกระนั้นก็ตาม ปัจจุบันแม้ว่ามีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าสู่หมู่บ้านหลากหลาย มีการคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้น ทำให้การติดต่อกับคนภายนอกหมู่บ้านได้รวดเร็ว และกว้างไกลขึ้น แต่พิธีกรรมประเพณี ความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างก็ยังมีปรากฏอยู่ และพิธีกรรมบางอย่างก็เป็นตัวทำหน้าที่ดึงดูดให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะคนลาวโซ่งมีความรู้สึกผูกพันกับบรรพบุรุษ มีความรักพวกพ้องเดียวกัน เช่น พิธีเสนเรือน, พิธีบูชาศาลหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมทั้ง 2 อย่างนี้เป็นพิธีกรรมที่มีปรากฏอยู่ในหมู่บ้านดอนทราย และชาวบ้านทุกคนจะเห็นความสำคัญ ทั้งให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ส่วนประเพณีบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจะมีการทำบุญตักบาตร, ฟังเทศน์ ฟังธรรม ในตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบโบสถ์ บรรดาผู้เฒ่าผู้แก่จะไปนอนถือศีลที่ศาลาการเปรียญของวัดรางสระกะเทียมอีกด้วย ในส่วนของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมที่ยังคงมีปฏิบัติกันก็ได้แก่พิธีรับขวัญข้าวใหม่, พิธีกินข้าวเหนียวแดง ซึ่งทั้ง 2 พิธีกรรมนั้นจะมีการจัดพิธีเวียนกันในแต่ละครัวเรือนภายในหมู่บ้าน เนื่องจากในการศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษามีได้มุ่งประเด็นไปเรื่องของพิธีกรรม ดังนั้นจึงจะขอกล่าวถึงเฉพาะพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้น โดยพิธีกรรมที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน และทุกคนในหมู่บ้านให้ความสำคัญ แม้จะติดธุระอันใดก็ตามก็ต้องหยุดไว้ก่อนเพื่อมาร่วมในพิธีกรรมนี้พิธีกรรมดังกล่าวได้แก่ พิธีรับขวัญข้าวใหม่, พิธีกินข้าวเหนียวแดง, พิธีไหว้ศาลหมู่บ้าน และพิธีเสนเรือน รายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ มีดังนี้

พิธีรับขวัญข้าวใหม่

พิธีกรรมนี้ได้จัดขึ้นในเดือนอ้าย ขึ้น 9 ค่ำเป็นประจำทุกปี เพราะเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นภายหลังทำการเก็บเกี่ยว และนำข้าวเข้ายุ้ง โดยชาวบ้านเชื่อว่า การที่ทำมาแล้วได้ผลผลิตข้าวที่ดีนั้น เป็นเพราะมีผู้ที่คอยปกป้องดูแล ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า พระแม่โพสพ และเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการกตัญญูรู้คุณต่อพระแม่โพสพ จึงได้มีการจัดพิธีกรรมขึ้น และหากปีใดมิได้มีการทำพิธีกรรม

ดังกล่าวจะทำให้เกิดความเสียหายกับนาข้าว หรือได้ผลผลิตไม่ดี ดังนั้นในทุกปีจะต้องมีครัวเรือนที่เป็นเสมือนตัวแทนของชาวนาทั้งหมดในหมู่บ้านเป็นผู้จัดพิธีกรรม โดยจะมีการหมุนเวียนกันไปในแต่ละครัวเรือนภายในหมู่บ้าน ในการประกอบพิธีกรรมจะมีนายคงและนายอินทร์ สิงห์ลือ ผู้เฒ่าวัย 60 ปีเศษ เป็นหัวหน้าพิธีกรรม โดยในพิธีกรรมจะต้องมีของที่ใช้ในพิธีคือเหล้า 2 ขวด ไก่ 2 ตัว กระทงใบตองที่มีข้าวปั้น 4 - 5 ก้อน ขนมต้ม 1 ถาด ดอกไม้ 3 ดอก ธูป เทียน พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นในราวประมาณ 04.00 น.เศษ บรรดาชาวบ้านต่างออกเดินทางมุ่งไปยังบ้านที่มีการจัดเตรียมสถานที่ไว้ ครั้นเมื่อมีผู้มาร่วมงานกันมากแล้ว หัวหน้าพิธีกรรมในเครื่องแต่งกายสีขาว ก็จะเริ่มทำพิธีโดยการกล่าวเป็นภาษาไซ่ง จุดธูปเทียนบูชาพร้อมๆ กันนั้น ได้เทเหล้าใส่แก้วตั้งเครื่องบูชาไว้เช่นนั้นจนกระทั่งธูปหมดดอก จึงเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นเจ้าของบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้ออกมาเลี้ยงบรรดาผู้ที่มาร่วมพิธี แล้วจึงแยกย้ายกันกลับไป พิธีกรรมนี้ ผู้ที่มาร่วมพิธีจะเป็นหัวหน้าครัวเรือนจึงไม่วุ่นวาย และพิธีกรรมค่อนข้างเรียบง่าย ใช้เวลาไม่นาน ประมาณ 1 ชั่วโมงเศษก็เสร็จพิธี

พิธีกินข้าวเหนียวแดง

พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในเดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ พิธีกรรมนี้จะเป็นการกวนข้าวเหนียวแดงที่จัดขึ้นในหมู่บ้านทุกๆ ปีเป็นการจัดขึ้น เพื่อเป็นการบวงสรวงแก่เทพบนสวรรค์ที่ชาวบ้านเรียกว่าแถน หรือผีฟ้า เพื่อให้ช่วยคุ้มครองสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน ให้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ไม่ประสบเคราะห์ร้ายต่างๆ และพิธีกรรมนี้ยังถือเป็นการเก็บน้ออีกด้วย พิธีกรรมจะจัดขึ้นที่บริเวณศาลากลางบ้าน เนื่องจากถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนของที่ใช้ในพิธีประกอบด้วยข้าวเหนียวแดงกวน วางบนใบกล้วยวางเรียงกันในถาดขนาดใหญ่ 3 - 4 ถาด ไก่ตัวผู้ 1 ตัว หมากพลู และบูนหรือของทั้งหมดจะยกขึ้นใส่ในตะกร้าที่สานจากไม้ไผ่อย่างหยาบ ๆ เพื่อใช้ในพิธีกรรม ในวันพิธีจะเริ่มขึ้นตั้งแต่เวลา 05.00 น. ชาวบ้านจะนำของดังกล่าวมาวางรวมกันหัวหน้าพิธีคือนายชอบ สิงห์ทอง จะกล่าวนำเป็นภาษาไซ่งโดยมีความหมายเพื่อขอให้เทพบนสวรรค์ช่วยคุ้มครองสมาชิกทุกคนภายในหมู่บ้าน พิธีจะเสร็จในเวลาประมาณ 06.30 น. จากนั้นทุกคนจะร่วมกันกินข้าวเหนียวแดงที่แต่ละคนนำมา ร่วมในพิธีกรรม จะมีการนำข้าวเหนียวแดงกวนแลกเปลี่ยน แบ่งปันกันกินจนทั่วถึง และบางครัวเรือนได้มีการนำข้าวเหนียวแดงกวนไปแจกจ่ายให้กับบรรดาญาติพี่น้องที่อยู่ภายนอกท้องถิ่นไกล ๆ อีกด้วย โดยเชื่อว่าผู้ที่ได้บริโภคข้าวเหนียวแดงที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมจะช่วยให้ประสบแต่สิ่งที่ดี และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวงอีกด้วย

พิธีไหว้ศาลหมูบ้าน

พิธีไหว้ศาลหมูบ้าน ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านดอนทรายชาวบ้านทุกครัวเรือนจะต้องมาร่วมในพิธีกรรมนี้ ศาลหมูบ้านจะตั้งอยู่ตรงบริเวณปากทางเข้าสู่หมู่บ้าน เป็นศาลที่สร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง มีเสา 4 ต้นสูงจากพื้นประมาณ $1/2$ เมตรเศษ ภายในศาลจะมีตุ๊กตาดินเป็นรูปผู้หญิง เด็ก และม้าวางตั้งเรียงรายในศาล บริเวณที่ตั้งของศาลถือเป็นที่สาธารณะ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ หรือจะจับจองก็ไม่ได้ ชาวบ้านดอนทรายจะเรียกที่ตั้งของศาลประจำหมู่บ้านนี้ว่า "ศาลเจ้าพ่อปู่เสน หรือศาลเจ้าปู่" มีเจ้าพ่อสิงสถิตอยู่ 4 องค์ คือ เจ้าพ่อชาวเจ้าพ่อใหญ่ เจ้าพ่อเขียว เจ้าพ่อปู่ โดยชาวบ้านเชื่อว่า เจ้าพ่อทั้ง 4 องค์ ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านนั้น เป็นประเภทผีบ้านผีเมือง เป็นผีชั้นสูงกว่าผีบรรพบุรุษ แต่มีศักดิ์ต่ำกว่าผีแดน (ผีฟ้า) เป็นเสมือนเทพารักษ์ที่จะคอยปกป้องรักษาหมู่บ้านชาวบ้านและสัตว์เลี้ยงต่างๆ ในหมู่บ้านให้มีความสุข ร่มเย็น รอดพ้นจากภัยอันตราย และภัยพิบัติทั้งปวงได้

ชาวบ้านเคารพนับถือ และเชื่อถือในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของผีประจำหมู่บ้านเป็นอย่างมากมีการบนบานศาลเจ้าพ่อปู่เสนแทบทุกครัวเรือนในยามที่มีเรื่องทุกข์ร้อน นอกจากนี้ก่อนที่จะทำอะไรมีพิธีกรรมใดๆ หรือเดินทางออกไปนอกหมู่บ้านไกลๆ ก็จะต้องบอกกล่าวแก่ผีประจำหมู่บ้าน เพื่อขอให้ช่วยคุ้มครองด้วยเหตุที่เชื่อว่าเจ้าพ่อหรือผีประจำ หมู่บ้านที่สถิตอยู่ ณ ที่ศาล มีญาณพิเศษที่สามารถหยั่งรู้พฤติกรรม ความคิดต่างๆ ของทุกคน ศาลหมูบ้านจึงเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน พิธีไหว้ศาลหมูบ้านจึงเสมือนเป็นการเซ่นไหว้ หรือแก้บนต่อศาลเจ้าประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านเรียกว่า "เลี้ยงศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน" โดยเชื่อว่า เมื่อได้ไหว้ศาล หรือเลี้ยงศาล ถูกต้องเป็นประจำทุกปี แล้วจะทำให้เกิดสิริมงคลและความร่มเย็นเป็นสุขแก่หมู่บ้าน และสมาชิกทุกคน

พิธีไหว้ศาลหมูบ้านจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือน 6 ช่วงขึ้น 1 ค่ำถึง 6 ค่ำ (ต้นเดือน พฤษภาคม) โดยจะเลือกเอาวันใดวันหนึ่งที่ไม่ตรงกับวันพระเป็นวันทำพิธีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่จัดให้มีขึ้นก่อนที่จะลงมือทำนา และถ้ายังไม่มีกรไหว้ศาลหมูบ้านเสียก่อน ก็จะทำนาไม่ได้เช่นกัน เพราะเชื่อว่าจะทำให้พืชผลไม่งอกงามดี หรือให้ผลผลิตได้ไม่ดี พิธีไหว้ศาลหมูบ้านจะแบ่งออกเป็น 2 วัน คือ วันเตรียมงาน และวันทำพิธีไหว้ศาลต่างๆ โดยวันเตรียมงานจะเป็นวันที่มีการปรึกษาร่วมกัน

ของชาวบ้าน เพื่อกำหนดวันที่ทำพิธีเลี้ยงศาล เมื่อกำหนดได้แล้วผู้ใหญ่บ้านจะประกาศให้ชาวบ้าน รู้กันทั่วล่วงหน้าก่อน 2 สัปดาห์ เพื่อชาวบ้านจะได้เตรียมข้าวของได้ทัน จากนั้นจะมีการขอ เรี่ยไรเงินจากชาวบ้านทุกครัวเรือน ตามแต่กำลังทรัพย์ของแต่ละครัวเรือน เพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อของ มาไว้เป็นสรวงกลางในการทำพิธีกรรมครั้นก่อนทำพิธีกรรม 1 วัน จะมีบรรดาชาวบ้านทั้งชาย - หญิง มาร่วมกันทำความสะอาดภายในศาล และรอบๆ ศาล เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ครั้น ทุกอย่างเรียบร้อยก็จะแยกย้ายกันไปบ้านของตนเอง เพื่อเตรียมของมาร่วมในงานพิธีในวันรุ่ง ขึ้น ส่วนของกลางที่จะใช้ในพิธีจะให้บ้านผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบไปจัดการทั้งหมด

วันทำพิธีไหว้ศาล ในวันนี้จะมีการเตรียมข้าวของที่จะใช้ในพิธีกันตั้งแต่ เวลา 04.00 น. หรือเร็วกว่านี้เล็กน้อย โดยบรรดาชาวบ้านทั้งหญิง และชายบางส่วนที่ผู้ใหญ่ได้ กล่าว ไหว้วานให้มาช่วยกันทำอาหาร และเตรียมเครื่องเช่นสรวงกลางจะมาช่วยกันที่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนบรรดาชาวบ้านที่เหลือก็จะจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้เฉพาะแต่ละครัวเรือนกันไป ของใช้ในพิธีไหว้ศาลหมู่บ้าน ซึ่งก็หมายถึงเครื่องเช่นไหว้ หรืออาหารที่จัดขึ้นเป็นเครื่องเช่นไหว้ส่วน กลางเสมือนตัวแทนของชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านได้แก่ หมู 2 ชิ้น ไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 4 ขวด ข้าว 4 ถ้วย ขนมก้อน 4 ถ้วย หมากพลู 2 ถ้วย ดอกไม้จัดใส่แจกันตั้งบนศาล 2 ใบ ธูป เทียน 4 ห่อ บุหรี่ 2 ซอง อาหารที่เป็นเครื่องเช่นสรวงกลางจะถูกนำไปวางเรียงบนศาล นอกจากนี้ยังมีเครื่องเช่นไหว้ หรืออาหารคาวหวานที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนต่างนำมาสมทบอีก ได้แก่ ขนมต้มแดง - ต้มขาว ขนม ก้อน ขนมบัวลอย ผลไม้ต่างๆ โดยชาวบ้านเชื่อว่าขนมต่างๆ ที่นำมานี้เป็นขนมที่ผีบ้าน ผีเมืองหรือ เจ้าพ่อปู่เสนาท่านโปรดปราน ส่วนชาวบ้านบางรายที่ต้องการแก้บนจะนำอาหารจำพวกไก่ต้ม 1 ตัว, เหล้า 1 ขวด, หมากพลู, บุหรี่ หรือขนม และผลไม้ต่างๆ มาตามแต่ที่ได้บนบานอะไรไว้ อาหารคาว หวานที่ชาวบ้านนำมาร่วมในพิธีจะถูกนำไปวางเรียงราย บนเสื่อที่ปูไว้บริเวณรอบๆ ศาล รวมทั้ง ของที่ชาวบ้านนำมาแก้บนด้วย และในพิธียังมีขันน้ำขนาดใหญ่ใส่น้ำฝนไว้ เพื่อทำน้ำมนต์ และมี กิ่งมะยมวางพาดไว้บนขันน้ำดังกล่าว สำหรับผู้นำหรือผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีเช่นไหว้ จะ สวมชุดของลาวไซ่ง คือ สวมเสื้อไทเป็นเสื้อแขนยาวสีดำ และสวมกางเกงขายาวสีดำมีผ้าขาวพาด บ่าไว้ ส่วนผู้มาร่วมพิธีคนอื่นๆ จะแต่งกายแบบชุดที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน พิธีเลี้ยงศาลหมู่บ้าน จัดว่าเป็นพิธีของชุมชน และทุกคนในหมู่บ้านต้องมีส่วนในพิธี ดังนั้นหากว่าเจ้าบ้านมาไม่ได้ก็ ต้องให้ลูกหลานมา หรือถ้าเจ้าบ้านและลูกหลานมาไม่ได้ก็ต้องฝากอาหารคาวหวานแก่เพื่อนบ้าน มาแทน หากครัวเรือนใดไม่มาทำพิธีเลี้ยงศาล ครอบครัวนั้นจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากเพื่อน บ้าน ทั้งอาจเกิดภัยพิบัติแก่ครัวเรือนนั้นได้

พิธีการไหว้ศาลหมู่บ้านจะเริ่มขึ้นในเวลาประมาณ 06.00 น. ผู้นำในการประกอบพิธีในที่นี้ก็คือนายชอบ สิงห์ล่อ จะนำเครื่องเซ่นไหว้ส่วนกลางจัดวางบนศาล ชาวบ้านจะช่วยกันปูเสื่อบริเวณรอบศาล และนำของเซ่นไหว้ที่เตรียมมาจัดวางบนเสื่อที่ปู โดยอยู่ในความควบคุมดูแลของผู้นำพิธีเพื่อจัดวางได้ถูกต้อง เมื่อทุกอย่างจัดวางเรียบร้อยแล้ว และชาวบ้านมาทันพร้อมเพรียง ผู้นำพิธีจะเริ่มทำพิธีจุดธูปเทียนบูชา และกล่าวอัญเชิญเจ้าพ่อมากินเครื่องเซ่นไหว้ที่ได้นำมาทั้งหมด รวมทั้งเครื่องเซ่นแก้บนด้วย เมื่อกล่าวเชิญเจ้าพ่อเสร็จแล้ว ผู้นำพิธีจะทำการเสี่ยงทายดูว่าเจ้าพ่อมารับของถวาย และกินเครื่องเซ่นไหว้หรือไม่ โดยใช้ไม้ไผ่เสี่ยงทาย 2 อัน ขนาดยาวประมาณ 5 นิ้ว โยนขึ้น - ลง ให้ได้หงายอัน คว่ำอันติดต่อกัน 3 ครั้งซึ่งแสดงว่าเจ้าพ่อลงมารับเครื่องเซ่นไหว้แล้ว และถ้าไม้ไผ่ได้ไม้เฝงหงายอันคว่ำอันติดกัน 3 ครั้ง ก็จะต้องทำพิธีเชิญเจ้าพ่อใหม่ และเมื่อเวลาผ่านไปจนธูปหมดไปเกือบค่อนดอกก็จะเสี่ยงทายใหม่อีก เพื่อดูว่าเจ้าพ่อขึ้นประทับบนศาล และกล่าวขอพร เพื่อให้ท่านช่วยให้หมู่บ้านอยู่กันอย่างสงบร่มเย็น ไม่มีภัยอันตรายทั้งปวง หรือเกิดโรคระบาดต่อสัตว์เลี้ยง ก่อนจะเสร็จพิธีจะมีการเสี่ยงทายเรื่องการทำมาหากิน, น้ำท่าจะอุดมสมบูรณ์ดีหรือไม่ ตลอดจนโรคภัยต่างๆ วิธีการเสี่ยงทายจะเป็นไปเช่นเดียวกับการกล่าวเชิญเจ้าพ่อลงมารับของเซ่นไหว้ โดยถ้าได้ไม้เฝงหงายอัน คว่ำอันติดต่อกันทั้ง 3 ครั้ง แสดงว่าการทำมาหากินในเรื่องนั้นจะไม่ได้ ชาวบ้านจะให้ความสนใจ และเชื่อว่าคำทำนายที่ได้จากการเสี่ยงทายนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความจริง และเชื่อถือได้ ครั้นเมื่อการเสี่ยงทายในทุกๆ เรื่องเสร็จสิ้นแล้ว ผู้นำพิธีก็ทำการจุดธูปเทียนบูชาที่ศาลเจ้าพ่อปูเสื่ออีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการกล่าวลาเจ้าพ่อ และอัญเชิญเจ้าพ่อตลอดทั้งเทพทั้งหลายที่มาชุมนุมในพิธีเลี้ยงศาลหมู่บ้านเข้าประจำศาลต่อไป จากนั้นชาวบ้านทุกคนต่างก็ทยอยกันมาจุดธูปเทียนบูชาเช่นกัน และอธิษฐานขอพร หรือสิ่งที่ดั่งามให้แก่ตน และครอบครัว พร้อมกับกราบลาเจ้าพ่อพร้อมๆ กัน จึงเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นผู้นำพิธี และชาวบ้านทุกคนจะร่วมรับประทานอาหารด้วยกันหน้าศาล ส่วนบางคนก็จะขอลับก่อน พร้อมกับนำอาหารที่นำมาแก้บนกลับไปด้วย และนำน้ำมนต์ในขันที่ทำไว้นั้นกลับไปด้วยคนละเล็กคนละน้อยก็แบ่งปันกันไปจนทั่วทุกครัวเรือน ตลอดพิธีผู้นำจะต้องกล่าวเป็นภาษาลาวไซ่ง่ ดังนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำพิธี นอกจากจะรู้ขั้นตอนวิธีโดยละเอียดแล้ว ยังต้องสามารถอ่าน และเขียนภาษาลาวไซ่ง่ได้อีกด้วย

พิธีเสนเรือ่น

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมเฉพาะของชาวลาวโซ่งเนื่องจากลาวโซ่งเป็นกลุ่มที่นับถือผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษคำเรียกพิธีกรรมของลาวโซ่งที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นไหว้ จะมีคำว่า "เสน" อยู่ด้วย เช่น ถ้าจะทำการสิ่งใดก็ให้ใช้คำว่าเสนนำหน้าเรียกพิธีกรรมนั้น ๆ ได้แก่ การเสนเรือ่น หมายถึงการเซ่นไหว้ผีเรือ่น เป็นต้น ดังนั้นคำว่าเสนที่เป็นภาษาโซ่งจึงหมายถึงการเซ่นไหว้ หรือสังเวยในภาษาไทยภาคกลางนั่นเอง

ผีเรือ่นของชาวลาวโซ่ง จะหมายถึง บรรพบุรุษ ผีพ่อแม่ ผีปู่ย่า ฯลฯ ทั้งหมดที่เสียชีวิตไปแล้ว มีความหมายเช่นเดียวกับผีปู่ตาในภาคอีสาน หรือผีปู่ย่าของภาคเหนือเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษชาวลาวโซ่งนั้นจะถือเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ หากลูกหลานไม่ปฏิบัติตามหรือปล่อยปละละเลยไม่ประกอบพิธีกรรมจะส่งผลในทางเลวร้ายให้แก่ลูกหลาน เช่น อาจเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หากกระทำพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ ผีบรรพบุรุษจะคอยช่วยดูแลปกป้องทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุขเกิดสิริมงคลแก่ลูกหลาน หากมีชาวลาวโซ่งคนใดไม่นับถือผีบรรพบุรุษก็จะถูกติฉินนินทา และอาจจะไม่มีผู้ใดคบค้าด้วย จึงกล่าวได้ว่า ในสังคมชาวลาวโซ่งพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นกลไกควบคุมทางสังคมอย่างหนึ่ง ถ้ามีนามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "สิงห์" จะเป็นผู้ที่มีกรรมนับถือผีเรือ่นการรับเข้าเป็นผีเรือ่นจะเริ่มเมื่อมีผู้ตายในตระกูลนั้นๆ (ยกเว้นเด็กที่เสียชีวิตลง ผู้หญิงที่ตายทั้งกลม และผีตายโหง) ในงานพิธีศพจะมีการเชิญวิญญาณผู้ตายให้กลับเข้ามาอยู่กับครอบครัวเรียกว่า "พิธีเชิญผีเรือ่น" ในบ้านจะมีห้องขนาดเล็กเพื่อตั้งหิ้งผีเรือ่นโดยเฉพาะ เรียกว่า "กะล่อหอง" บนหิ้งมีโกฏิสำหรับใส่อัฐิของบรรพบุรุษ สำหรับบ้านที่เป็นตระกูลใหญ่จะมีโกฏิมาก และมีการจดรายชื่อผู้ตายในตระกูลเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นผีเดียวกันไว้ในบัญชีครอบครัวที่เรียกว่า "บ๊ับผีเรือ่น"²² บ๊ับผีเรือ่นจะช่วยทำให้พวกเขาไม่ลืมบรรพบุรุษเดิมของพวกเขา ทั้งสามารถบอกที่มาของบรรพบุรุษของญาติฝ่ายพ่อ (บอกที่มาของบรรดาเครือญาติสิงห์เดียวกัน) แต่จะไม่สามารถบอกที่มาของญาติฝ่ายหญิงที่แต่งงานออกไปได้เลย ตามปกติผู้ที่เข้าไปในห้องนี้ได้ก็เฉพาะลูกหลานที่เป็นผีเดียวกัน (สิงห์เดียวกัน) ผู้ใดที่ไม่ใช่

²² บ๊ับผีเรือ่น เป็นสมุดใบลานเก่าแก่ จารึกชื่อของบรรพบุรุษด้วยตัวหนังสือภาษาโซ่ง.

ญาติผีเดียวกันจะเข้าไปไม่ได้ หากมีคนนอกตระกูลเข้ามาพักที่บ้านของผู้ที่เป็นชาวลาวโซ่งเจ้าของบ้านต้องเป็นผู้บอกกล่าวผีเรือนก่อน จึงจะสามารถให้คนนอกตระกูลเข้ามาพักในบ้านได้ โดยมีความเชื่อว่า หากเจ้าของบ้านไม่บอกกล่าวแก่ผีเรือน ลูกหลาน รวมทั้งคนนอกตระกูลที่มาพักอาจประสบกับเคราะห์กรรมได้

การทำพิธีเสนเรือน ต้องเชิญหมอเสน²³ มาทำพิธี ซึ่งเป็นหน้าที่ของหัวหน้าครัวเรือน จะต้องเป็นผู้ไปติดต่อกับหมอเสน การจัดพิธีเสนเรือนเป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ดังนั้นการจะจัดงานให้มีขนาดใหญ่หรือเล็ก จึงต้องแล้วแต่แต่ละครัวเรือนจะกำหนดรวม ทั้งการจะกำหนดระยะเวลาจัดว่าจะจัดปีละครั้งหรือ 2 - 3 ปีต่อครั้งก็เช่นกันทั้งนี้แล้วแต่ระดับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนที่จะเอื้ออำนวยเพียงใด

พิธีเสนเรือนตามประเพณีแล้ว สามารถกระทำได้ทุกเดือน แต่มักจัดขึ้นในเดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 และเดือน 12 เพราะเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนา ไม่นิยมทำพิธีในเดือน 5 เพราะอากาศร้อนจัด ผัก ผลไม้มีราคาแพง และจะไม่ทำพิธีเสนเรือนในเดือน 9, เดือน 10 และเดือน 11 เพราะเชื่อว่าเป็นระยะเวลาที่ผีเรือนต้องไปเฝ้าถน (ผีฟ้า) และตรงกับช่วงฤดูกาลทำการเพาะปลูก จึงไม่สะดวก หากจะกระทำพิธีเสนเรือนสำหรับวันที่จะใช้ประกอบพิธีกรรม หัวหน้าครัวเรือนจะไปปรึกษากับหมอเสน เพื่อหาวันในช่วงเดือนที่เลือกไว้ หมอเสนจะเป็นผู้เลือกวันให้²⁴ เมื่อได้วันที่จะใช้ประกอบพิธี แล้วเจ้าภาพจะออกปากเชิญบุคคลต่างๆ ให้มาร่วมพิธี ผู้ที่จะมาร่วมพิธี ได้แก่

²³ หมอเสน อาจเป็นบุคคลที่ประกอบพิธีได้ ถ้าประกอบพิธีกรรมไม่ได้ ต้องเชิญคนนอกตระกูลมาทำพิธีก็ได้.

²⁴ วันที่ใช้จัดงาน จะต้องไม่ตรงกับวันตาย วันเผา วันเก็บกระดูกของบรรพบุรุษส่วนวันที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของลาวโซ่ง โดยทั่วไปจะมีวัน 10 วัน ซึ่งชาวลาวโซ่งจะมีปฏิทินเฉพาะของพวกเขาเอง โดยวิธีนับวันกลับไปกลับมา เพื่อหาวันที่ดี และเหมาะสม ดังนี้คือ 1 มื้อกัน, 2 มื้อขด, 3 มื้อฮ่วง, 4 มื้อเต่า, 5 มื้อกำ, 6 มื้อกับ, 7 มื้อฮับ, 8 มื้อฮาย, 9 มื้อเมิง, 10 มื้อเบิก

1) ญาติสายโลหิตเดียวกันคือบุคคลที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน (ผีเดียวกัน) ญาติกลุ่มนี้ จะแต่งกายด้วยชุดประเพณีของชาวโชนที่เรียกว่า "เสื่อฮี" (ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น) ผู้ชายจะใส่คู่กับ "ส้วงฮี" ส่วนผู้หญิงจะใส่คู่กับผ้าซิ่นลายแดงโม

2) ญาติจากการแต่งงาน ได้แก่กลุ่มสะไก เช่นพีสะไก ลูกสะไก น้องสะไกหลานสะไก บุคคลเหล่านี้ต้องแต่งกายด้วยเสื่อฮีเช่นเดียวกับกลุ่มแรก

3) เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ได้รับเชิญจากเจ้าภาพให้มาร่วมพิธี จะแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และบุคคลในกลุ่มนี้ไม่ต้องนำข้าวของเงินทองมาช่วย

ในพิธีจะมีการแต่งปานผืน 25 ภายในปานผืนจะจัดวางเครื่องเช่น โดยก่อนวางเครื่องเช่นต้องใช้ใบตองสดปูไว้ 7 ชั้นแล้ววางเครื่องเช่นลงไป ได้แก่ หมูดิบ กระจุกสันหลัง ปอด ตับ อย่างละ 7 ชิ้น ซีโครงหมู 7 ซี และนำหมูต้มสุกแล้วมาวางรอบ ๆ ปานผืน แล้วนำไปตองสดปิดทับลงไป จากนั้นจะนำขนมต้ม มันเทศ อ้อย ข้าวต้มมัด อย่างละ 7 ชิ้นวางลงไป และใส่ตะเกียบลงไป 7 คู่ กับห่อข้าวเหนียวหนึ่ง 7 ห่อ อาจมีการใส่ขนม ผลไม้ตามฤดูกาลลงไปด้วย แล้วนำไปตองสดมาปิดทับชั้นบนสุดจะมีถาดเล็กใส่หมากพลูด้วยน้ำ น้ำต้มหมู 1 ถ้วย ช่างๆ ปานผืนจะวางขวดเหล้าไว้ 1 ขวด

สำหรับหมูที่ใช้ในพิธีเสนเรือนจะได้จากการคัดเลือกจากลูกหมูตัวที่แข็งแรง (นิยมใช้เป็นแม่หมู) มีลักษณะสมประกอบมาเลี้ยงไว้ 1 ตัว จนกระทั่งได้หมูที่อ้วนท้วนสมบูรณ์มีน้ำหนักได้ 70 - 80 กิโลกรัม จึงนำมาฆ่าเพื่อใช้เป็นเครื่องเช่นไหว้ และเลี้ยงผู้มาร่วมงาน

ในวันพิธีจะเริ่มเมื่อเวลาประมาณ 07.00- 08.00 น. โดยเจ้าภาพต้องไปรับหมอบนมาทำพิธีที่บ้าน พิธีเริ่มจากบรรดาเจ้าภาพและญาติผีเดียวกันเข้าไปห้องผีเรือน (กะล่อหอง) แล้วช่วยกันยกปานผืนขึ้น 3 ครั้ง มีความหมายถึงการร่วมแรงร่วมใจและแสดงความเทิดทูนบรรพบุรุษมีผลทำให้การทำงานในปีนี้จะคุ้มถึง 3 ปี ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะยกปานความเทิดทูนบรรพบุรุษ

25 ปานผืน คือภาชนะจักสานแบบโบราณของชาวโชน ทำด้วยไม้ไผ่ หรือหวายขัดไปมาอย่างหยาบๆ มีลักษณะคล้ายเข่งปลาทุ มีขาตั้งสูงประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตัวปานผืนสูงประมาณ 12 - 14 นิ้ว.

มีผลทำให้การทำงานในปีนี้จะคั่งถึง 3 ปีต่อจากนั้นเจ้าภาพจะยกปานข้าว²⁶ มาเลี้ยงหมอเสนา เจ้าภาพ และญาติผีเดียวกันจะร่วมรับประทานอาหารในห้องผีเรือนพร้อมกับหมอเสนา ส่วนบุคคลที่มาร่วมงาน ที่มีผีเดียวกันจะรับประทานอาหารไม่ได้จนกว่าจะได้รับคำเชิญจากหมอเสนา เมื่อหมอเสนารับประทานอาหารเสร็จแล้ว ก็จะเริ่มทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเช่น ขณะที่หมอเสนาทำพิธีอยู่นั้นเจ้าภาพ และญาติผีเดียวกันจะออกจากห้องผีเรือนเพื่อมาร่วมรับประทานอาหารกับบรรดาผู้มาร่วมงาน

การเช่นผีเรือนนั้น หมอเสนาได้กล่าวเชิญผีเรือนที่มีรายชื่อในปีผีเรือน²⁷ ให้มารับเครื่องเช่น โดยการเช่นด้วยหมู กับเหล้า 3 ครั้ง ในขั้นตอนหนึ่งของการยกเครื่องเช่นจะมีการอวยพรให้ผีเรือนแต่ละตนให้อยู่เย็นเป็นสุข และหมอเสนาจะแนะนำสะใภ้ใหม่ให้ผีเรือนรู้จักเป็นการรับสะใภ้ใหม่ที่ยังไม่ได้เข้าผีให้มาเข้าผีเดียวกัน โดยนับตั้งแต่วินาทีนี้ไปบรรดาสะใภ้ทั้งหลายได้เข้ามาร่วมเป็นผีเดียวกันอย่างสมบูรณ์แบบ ภายหลังจากที่หมอเสนาได้บอกกล่าวต่อผีเรือนเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพและญาติผีเดียวกันจะเข้าไปในห้องผีเรือน หมอเสนาจะรินเหล้าแจกให้ลูกหลานดื่มพร้อมๆ กัน เพื่อที่จะบอกให้ผีเรือนคอยพิทักษ์รักษาลูกหลาน เจ้าภาพและญาติผีเดียวกันจะค้ำบัณเฑาะว์เพื่อเป็นการส่งผีเรือนกลับที่ (ไปอยู่กับแดน) เป็นการเสร็จพิธีเสนาเรือน บรรดาผู้มาร่วมงานต่างๆ ที่มาร่วมงานก็จะแยกย้ายกันไปบ้านตนเอง คงเหลือแต่ครอบครัวของเจ้าภาพที่ต้องทำพิธี "แบ่งได้"²⁸ ให้กับลูกหลาน เพื่อเช่นไหว้ผีขวัญ ต่อมาจึงทำพิธีฟายท่าน คือ เชิญเทวดามากินเครื่อง เช่น และสุดท้ายจะทำพิธี "ฟายพ้อปู" คือเชิญผีที่พิทักษ์หมู่บ้านมากินเครื่องเช่น เป็นอันเสร็จพิธีเลี้ยงผีใหญ่

²⁶ ปานข้าว หมายถึง ภาชนะใส่อาหารสำหรับหมอเสนาแต่เพียงผู้เดียว.

²⁷ การกล่าวเชิญผีเรือนที่มีรายชื่อในปีผีเรือนหมายถึง จะออกชื่อที่ละชื่อ โดยเริ่มจากผีเรือนเจ้าของบ้านก่อน แล้วจึงเรียกผีเรือนบ้านอื่นที่เป็นผีเดียวกัน ตามลำดับญาติใกล้ชิด.

²⁸ ได้ คือของประจำของแต่ละคน.

การทำพิธีเสนเรือนมักยุ่งยากมีหลายขั้นตอน มีการเตรียมการล่วงหน้าเป็นปี จนถึงวันทำพิธีเสนเรือนมักใช้เวลานาน คือตั้งแต่เช้าจนถึงบ่าย บางครัวเรือนถ้ามีจำนวนผีเรือนมากก็อาจถึงเย็นค่ำไปแล้วก็มีการเลี้ยงผีเรือนของชาวลาวโซ่งนอกจากการเลี้ยงผีใหญ่ (พิธีเสนเรือนทั้งตระกูล) แล้วยังมีพิธีปาดตง²⁹ เป็นพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะกระทำกันทุกๆ 10 วัน เมื่อถึงกำหนดวันลูกสะไภ้จะเป็นผู้เตรียมเครื่องเช่นประกอบด้วยข้าว กับข้าว น้ำ หมากพลู และบุหรี ตามแต่เห็นควร จากนั้นจึงนำเข้าไปจัดวางในห้องผีเรือน ผู้ที่จะกล่าวเชิญผีเรือนมารับเครื่องเช่น จะเป็นใครก็ได้ แต่ต้องเป็นผีเดียวกันเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมทั้ง 4 ที่กล่าวมานั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผลอันเกี่ยวเนื่องจากความเชื่อของชาวลาวโซ่งทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวลาวโซ่งไว้ ผู้ที่มีเชื้อชาวลาวโซ่งก็ให้ความสำคัญและเข้าร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวเสมอ แต่เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทำให้พิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกดัดแปลงให้กระชับ และเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน จึงไม่แปลกอะไร หากว่าจะพบพิธีกรรมบางอย่างที่กล่าวถึงมาในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมานี้

ลักษณะทางการเมือง การปกครอง

หมู่บ้านคอนทรายถือได้ว่าเป็นชุมชนขนาดกลาง แม้ว่าจะมีพื้นที่หมู่บ้านค่อนข้างมาก แต่ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน มีการรวมตัวเป็นกระจุกหนาแน่นจุดใดจุดหนึ่ง จึงไม่เป็นอุปสรรคในการที่จะไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน ด้านการปกครอง หมู่บ้านคอนทรายขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม มีผู้ใหญ่บ้านที่มาจากการแต่งตั้ง 1 คน คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชนในหมู่บ้าน และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ซึ่งก็มีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันกับผู้ใหญ่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้าน 12 คน นับรวมผู้ใหญ่บ้านด้วย คณะกรรมการดังกล่าวนี้ ได้มี

²⁹ ปาดตงหมายถึงการไหว้ผีบรรพบุรุษเช่นกันแต่เป็นการไหว้ตามปกติ ไม่ใช่พิธีใหญ่โต เช่น พิธีเสนเรือนและจะทำเฉพาะบ้าน หรือครอบครัวใด ครอบครัวหนึ่งไปอย่างเรียบง่ายโดยเฉพาะเท่านั้น

การแบ่งย่อยออกเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายป้องกัน ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายการศึกษา และฝ่ายส่งเสริม เป็นต้น แต่แม้จะมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ในส่วนนั้นๆ แต่ในทางปฏิบัติแล้วไม่ได้แยกจากกันอย่างเด็ดขาดมีการช่วยเหลือร่วมกันทำงานที่ได้รับมอบหมายจากทางราชการ หรือ งานภายในของชุมชนเอง สำหรับงานพัฒนาชุมชนและการสื่อสารข้อมูลไปสู่ชาวบ้านนั้นมี อสม. 5 คน และ อช. 1 คน เป็นผู้รับผิดชอบ บุคคลเหล่านี้มักเป็นผู้ที่ยังมีอายุไม่มาก แต่ก็เป็นผู้ที่ชาวบ้านทั่วไปยอมรับ เพราะมีความรู้ภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี และรู้จักที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่อำเภอ ทำให้บุคคลกลุ่มนี้ค่อนข้างมีบทบาทภายในท้องถิ่นค่อนข้างมากอีกกลุ่มหนึ่ง

นอกจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และอสม., อช. ที่ได้รับการคัดเลือก และแต่งตั้งจากทางราชการแล้ว ยังมีคณะกรรมการที่ชาวบ้านแต่งตั้งกันเองอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการวัดมีทั้งหมด 9 คน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้ากลุ่ม บุคคลกลุ่มนี้ เป็นผู้ที่ชาวบ้านคัดเลือกขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ดูแลเรื่องราวต่างๆ ของวัดราษฎร์ระกะเทียม และยังรวมถึงกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านที่จัดขึ้นกิจกรรมทางด้านประเพณี พิธีกรรม หรือแม้แต่การชักชวนชาวบ้านให้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มักเป็นผู้สูงอายุ เฉลี่ยมักมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมีความรู้ทางด้านพิธีกรรมต่างๆ และเป็นผู้ที่ชาวบ้านทั่วไปต่างให้ความเคารพนับถือ เมื่อมีการจัดงานใดๆ ของคณะกรรมการวัดจะได้รับความช่วยเหลือ ร่วมมือจากชาวบ้านอย่างเต็มที่ชาวบ้านจะมีความเคารพนับถือเชื่อฟังคณะกรรมการวัดมากกว่าคณะกรรมการหมู่บ้านที่ทางการแต่งตั้งเสียอีก

จากการสอบถามชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า ชาวบ้านจำนวนมากไม่ค่อยชอบผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะว่าผู้ใหญ่บ้านมักจะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพของตนเอง เมื่อเวลาชาวบ้านไปหาที่บ้านจึงไม่พบและหากไปขอความช่วยเหลือใดๆ ก็จะไม่ค่อยให้ความร่วมมือขอพบหาทางบายเบี่ยง โดยให้เหตุผลว่าเสนอเรื่องไปทางอำเภอแล้ว แต่ยังไม่ได้อนุมัติ ทั้งที่บางครั้งนั้นผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ติดต่อให้เลยจนชาวบ้านบางกลุ่มอดทนไม่ไหวจึงรวมตัวกันทำหนังสือไปยังสภาตำบล โดยขอร้องให้กำนันตำบลช่วยเรื่องจึงสำเร็จยกตัวอย่างเช่น โครงการขุดวางท่อประปาหมู่บ้านซึ่งทางอำเภอได้รับการร้องเรียนจากชาวบ้านว่า ไม่มีน้ำใช้ทั่วถึงกันจึงเรียกตัวผู้ใหญ่บ้านไปสอบถาม เมื่อทราบความจริง จึงได้อนุมัติจัดการส่งหน่วยงานลงมาร่วมกับบรรดาชาวบ้านขุดวางท่อตามแนวถนน ทำให้ชาวบ้านสามารถมีน้ำประปาใช้กันทั่วถึงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านมักจะไปพบผู้ใหญ่บ้านเฉพาะเมื่อมีธุระจำเป็นเท่านั้น หรือมีเรื่องด่วนที่จะต้องแจ้งให้ทราบเช่น การแจ้งเกิด - ตาย, การมีกรณีพิพาท, การลักขโมย เป็นต้น ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะไม่ชอบผู้นำของตนเอง

แต่ก็ไม่ได้แสดง ออกคงใช้การซุบซิบนินทา ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพ
 พ้องของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อน และเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาลูกบ้านทั้งยังมี
 ความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันอีกด้วย ส่วนเจ้าหน้าที่ทางราชการระดับอำเภอ นั้นชาวบ้านจะไป
 ติดต่อด้วยเฉพาะเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น เช่น ขอโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน, ทำบัตรประจำตัว
 ประชาชน, ร้องเรียนเรื่องบางเรื่องเท่านั้น โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่า กลัวพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ไม่รู้
 เรื่อง บางคนก็ไม่ค่อยรู้หนังสือ ต้องคอยนาน ทำให้เสียเวลาทำมาหากิน สิ้นเปลืองเงินทองมาก
 เพราะที่ทำการอำเภออยู่ห่างจากหมู่บ้านไปไกล ดังนั้นหากมีธุระต้องไปติดต่อกับสถานที่ทำการ
 อำเภอจริงๆ แล้วชาวบ้านมักที่จะชวนเพื่อนบ้านที่มีความรู้ไปด้วย และถือโอกาสไปทำธุระเรื่อง
 อื่นๆ ด้วย จะได้ไม่เสียเวลา

ในด้านการเมืองนั้น จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ราชการหลายๆ คน ผู้ใหญ่บ้าน และ
 ชาวบ้านบางคนพบว่าประชาชนไม่มีความสนใจหรือตื่นตัวในทางการเมืองเท่าที่ควร จะมีการพูด
 ถึงกันบ้างในระดับคนที่มีความรู้หรือมาติดต่อกันในตัวเมืองบ่อยๆ ส่วนใหญ่จะปรึกษาหารือกันเรื่อง
 การทำมาหากินเลี้ยงปาก เลี้ยงท้องตลอดจนเรื่องราวความเป็นไปของบุคคลต่างๆ ภายในชุมชน
 ชาวบ้านจะมีค่านิยมทางการเมืองมีแนวโน้มยึดถือตัวบุคคลเป็นหลักมากกว่า โดยดูจากนโยบาย
 ของบุคคล หรือคณะบุคคล การเลือกตั้งผู้นำ หรือผู้แทน จึงยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก สำหรับการ
 เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกครั้งที่ผ่านมา มีผู้ไปใช้สิทธิน้อยมาก ชาวบ้านบางคนบอกว่า
 "เลือกไปก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น เห็นแต่ไปทะเลาะกันโดยดูจากโทรทัศน์ และฟังวิทยุก็มีแต่ด่ากันไป
 ด่ากันมาไม่เห็นทำอะไรเพื่อประชาชนสักที"³⁰ และจากคำบอกเล่าของชาวบ้านบอกว่า การเลือก
 ตั้งมักเลือกตามๆ กันไป หรือเลือกตามที่ผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือบุคคลบางกลุ่มแนะนำบอกให้เลือก
 ส่วนการเลือกผู้ใหญ่บ้านชาวบ้านจะพิจารณาที่ตัวบุคคล หรือความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันกับ
 ตนเองหรือไม่ เป็นสิ่งแรกก่อน จากนั้นจึงดูที่ความรู้ ความสามารถ ฐานะทางเศรษฐกิจ และการให้
 ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านเมื่อเดือดร้อน

³⁰ จากการสัมภาษณ์ นางเรียง สิงห์ล่อ และบรรดาเพื่อนบ้านที่ร่วมวงสนทนากันที่
 ศาลากลางบ้าน.

ปัจจุบันหมู่บ้านดอนทรายมีความเจริญขึ้นจากเดิมมากทุกบ้านมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้มีถนนเข้าสู่หมู่บ้านเป็นทางลาดยางทั้งหมดมีรถเมลวิ่งถึงบริเวณปากทางเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้การคมนาคมสะดวกรวดเร็ว มีร้านค้าภายในหมู่บ้านหลายร้าน มีวัด โรงเรียนภายในหมู่บ้านมีการนำเครื่องมือที่ใช้ในการเกษตรกรรมทันสมัยมาใช้เช่น รถไถนา, รถแทรกเตอร์, ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ฯลฯ หลายครัวเรือนมีรถยนต์, รถจักรยานยนต์, รถจักรยานใช้กันไม่ต้องเดินเท้าเป็นกิโลๆ เช่นสมัยก่อนแต่ในทางตรงกันข้าม เมื่อมีการยอมรับวัฒนธรรมแบบใหม่เข้าสู่หมู่บ้าน การช่วยเหลือเช่นในอดีตกลับลดน้อยลงจนเกือบไม่มีปรากฏให้เห็น แต่จะพบว่าเป็นไปในลักษณะของการว่าจ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ว่าความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยเฉพาะชาวลาวไซ่ง จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม แต่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ ทั้งมีการปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมเหล่านั้น หากแต่มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ อาจกล่าวได้ว่า ในแง่ของเศรษฐกิจ และสังคมนั้น ชาวบ้านมีการยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ เข้าสู่วิถีชีวิตของพวกเขา แต่ในด้านของวัฒนธรรมความเชื่อนั้น ชาวบ้านยังคงรักษาไว้อยู่เช่นเดิมและปรากฏชัดเจนในคนเฒ่าคนแก่ แต่สำหรับหนุ่มสาวแล้ว ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอยู่บ้างแต่ส่วนใหญ่ก็นิยมปฏิบัติตาม เพื่อไม่ให้ถูกชาวบ้านครหานินทาว่า ลืมบรรพบุรุษดั้งเดิมของตน

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้กล่าวมานั้น เป็นการชี้ให้เห็นถึง สภาพทั่วไปโดยรวมของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนทรายที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันแต่พอสังเขป ส่วนในรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนั้นจะเป็นการกล่าวถึงสภาพสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนทรายเมื่อสมัยอดีตที่ผ่านมา และให้รายละเอียดถึงสภาพสังคม และเศรษฐกิจของหมู่บ้านในปัจจุบัน ตลอดจนวิธีการปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนาบ้านดอนทรายนั้น จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป